

NACISTÉ, KŘEŠŤANÉ A EUTANAZIE

JAN ROKYTA

V následujícím studii jsem se pokusil nastínit program eutanazie a sterilizace v nacistickém Německu a následně reakci křesťanů římskokatolického vyznání. Postupoval jsem přitom z historického pohledu na celé dění. Z historického hlediska je posléze popsán další navazující vývoj. Z hlediska dějin myšlení jsem se pak snažil objasnit základy, na nichž celá akce spočívala, především pojetí antropologie a legitimizaci celého eutanazijního programu.

1. PROGRAM EUTANAZIE A STERILIZACE

1.1. Historie programu eutanazie dětí a dospělých v nacistickém Německu

V lednu 1939 je pověřen Hitlerův osobní lékař Karl Brandt vyřízením dobrovolné žádosti rodičů¹ o eutanazii svého nevléčitelně nemocného dítěte, ležícího na klinice v Lipsku. K. Brandt případ osobně prozkoumal a vydal souhlasné stanovisko. Brandt a vedoucí *Kanzlei des Führers der NSDAP* (*Vůdcovy kanceláře*) Philipp Bouhler pak dostávají na starost žádosti dalších rodičů o eutanazii svých nevlé-

^{1/} V literatuře uváděno někde jako „dítě K“. Jméno otce dítěte bylo Knauer (Michael BURLEIGH, Wolfgang WIPPERMANN, *Rasistický stát: Německo 1933-1945*, Praha 2010, str. 146).

čitelně nemocných dětí.² Podle výpovědi Victora H. Bracka, představeného 2. odboru *Kanzlei des Führers der NSDAP* a jedné z vůdčích osob pozdějšího programu T4, hrála rozhodující roli porada Karla Brandta a *Reichsärztführera* (Hlavní říšský lékař³) Leonarda Contiho.⁴ V únoru 1939 sestavili Brandt a Bouhler skupinu lékařů, pověřených přípravou a realizací programu eutanazie mentálně a tělesně postižených dětí.⁵ Je založen *Reichsausschuss zur wissenschaftlichen Erfassung von erb und analagebedingten schweren Leiden* (Říšský výbor pro vědeckou registraci vážných dědičných a vrozených nemocí), jehož cílem je postižené novorozence vyšetřovat. 18. srpna 1939 ukládá výnos říšského ministra vnitra všem porodním asistentkám a vedoucím lékařů porodnic a pediatrických zařízení povinnost ohlásit těžká genetická a dědičně podmíněná onemocnění dětí do tří let, oficiálně ke statistickým účelům.⁶ Říšský výbor, který rozhodl o životě nebo o smrti dítěte, tvořili mimo jiné Werner Catel, profesor dětského lékařství na univerzitě v Lipsku, Heinz Heinze, profesor neurologie a psychiatrie na univerzitě v Berlíně, „průkopník“ eutanazie „nevzdělatelných idiotů“ stojící v čele ústavu dětské psychiatrie v Görden-Brandenburgu a nakonec Ernst Wentzler, dětský psychiatr a vedoucí dětské kliniky v Berlíně-Frohnu.⁷ V. Brack dosvědčuje, že komise, která měla na starosti program eutanazie mentálně a tělesně postižených dětí, byla shodná s pozdější komisí pro program eutanazie dospělých.⁸

V červenci 1939 se koná schůzka, na níž Adolf Hitler dává *Reichsärztführerovi* Leonardu Contimu svolení začít s přípravou programu eutanazie dospělých. Victor Brack je ustanoven jakožto prostředník mezi P. Bouhlerem a skupinou lékařů, kteří měli eutanazii provádět a odborně zaštitřovat. Zainteresováni byli mimo jiné dr. Herbert Linden, profesor Werner Heyde, profesor Paul Nitsche.⁹ Jsou založeny krycí organizace celé akce, které byly podřízeny *Reichsausschuss zur wissenschaftlichen Erfassung von erb und analagebedingten schweren Leiden* a celá akce do-

^{2/} Edouard HUSSON, *Heydrich – konečné řešení židovské otázky*, Ostrava 2009, str. 47f.

^{3/} L. Conti měl funkce *Reichsgesundheitsführer* (Hlavní říšský zmocněnec pro zdraví – funkce se kryla s funkcí státního tajemníka na říšském ministerstvu vnitra), a *Reichsärztführer*, přičemž vedl od roku 1939 *Nationalsozialistische Deutsche Ärztebund* (Svaz nacionálně socialistických lékařů).

^{4/} Dokument NO.NO-426, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 25 (PDF).

^{5/} Edouard HUSSON, *Heydrich – konečné řešení židovské otázky*, Ostrava 2009, str. 47f.

^{6/} *Ibidem*, str. 47f.

^{7/} Michael BURLEIGH, Wolfgang WIPPERMANN, *Rasistický stát: Německo 1933-1945*, Praha 2010, str. 146.

^{8/} Dokument NO.NO-426, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 28 (PDF).

^{9/} Dokument NO.NO-820, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 22 (PDF).

stane krycí název T 4. Hitlerem podepsaný text, který obsahuje souhlas se zahájením programu eutanazie, je antedatován k 1. září 1939.¹⁰

V říjnu 1939 říšské ministerstvo vnitra rozesílá dopis, ukládající v souvislosti s plánovanou ekonomikou v době války ústavům pro duševně choré povinnost vyplnit nejpozději k 1. prosinci 1939 oběžník se stanovenými otázkami. Jednalo se o statistický census, určený pro říšské ministerstvo vnitra a územní orgány veřejného zdraví. Do dotazníku se měl vyplnit počet epileptiků, schizofreniků, osob hospitalizovaných déle než pět let a osoby, jež spáchaly v nepřítomnosti kriminální čin. Dále osoby, jež nejsou německé národnosti, s určením jejich rasy.¹¹ Podoba dotazníků byla vypracována P. Bouhlerem, profesorem Heydem a profesorem Nitschem a prodiskutována na několika konferencích. Posléze byly postoupeny říšskému ministerstvu vnitra a rozeslány do jednotlivých ústavů.¹² V říjnu 1939 začínají přicházet první žádosti o eutanazii dospělých, které třídí 48 lékařů, mezi nimi Werner Heyde, Paul Nitsche, Friedrich Panse, W. Villinger a další.¹³ V. Brack o fungování celého rozhodovacího procesu vypověděl toto: „*The Program was so arranged that photostats of each questionnaire were to be sent to four experts to determine the status of each patient. The panel of experts consisted of about 10 to 15 doctors. I do not remember the... of all the members of this panel but Dr. Pfannmueller, Dr. Schumann, Dr. Faultlhauser and Dr. Rennaud*“¹⁴ *are fresh in my memory in this connection. Each of these experts indicated by making a certain comment on the questionnaire whether or not the patient could be transferred at observation institution and eventually killed. Then the questionnaire was forwarded to a chief expert. According to the regulation, the chief expert was only entitled to order the transfer of the patient when all four experts vot for the transfer.*“¹⁵ O smrti pacientů rozhodovali v intenci všech předválečných úvah o eutanazii pouze lékaři, nikdo jiný. Ekonomický aspekt hrazení nákladů na pacienta jeho rodinou nebyl brán v potaz. O jednom z pacientů se píše: „*7. March he was transferred in a collective transport to Grafeneck; the family, however, was not informed although they paid for him... About four weeks later word came through that patient*

^{10/} Edouard HUSSON, *Heydrich – konečné řešení židovské otázky*, Ostrava 2009, str. 47.

^{11/} Dokument NO.NO-823, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 475 (PDF).

^{12/} Dokument NO.NO-426 proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 26 (PDF).

^{13/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 207.

^{14/} Jméno Dr. Georg Renno je v anglickém překladu dokumentů někde uváděno jako Dr. Rennaud, na diagramu, znázorňujícím strukturu a kompetence v programu eutanazie je však uvedeno ve tvaru Rennaud-Renno.

^{15/} Dokument NO.NO-426 proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 26 (PDF).

*has died of circulatory failure...*¹⁶ Mezi instituce pro duševně postižené, kde docházelo k pozorování a hodnocení pacientů, po dobu tří měsíců patřili mimo jiné Eglfing-Haar a Arnsberg.¹⁷ Celý proces rozhodování o smrti nebo životě pacientů měl charakter lékařského konsilia. V. Brack, jedna z hlavních postav koordinace a provedení programu eutanazie v nacistickém Německu, o mechanismech při rozhodování o provedení eutanazie vypověděl: „*The decision was purely within the discretion of the doctors.*“¹⁸ Po rozhodnutí skupiny lékařů jako expertů a souhlasu jejich hlavního lékaře bylo možno přistoupit k provedení „milosrdné smrti“ personálem v některém z ústavů. Jednalo se o Grafenek (odpovědný byl Dr. Horst Schumann a Dr. Ernst Baumhardt), Brandenburg (Dr. Imfried Eberl - později velitel vyhlazovacího tábora Treblinka), Hartheim (Dr. Georg Renno), Sonnenstein (Dr. Curt Schmalenbach, Dr. Horst Schumann), Hadamar (Dr. Ernst Baumhard), Bernburg (Dr. Imfried Eberl).¹⁹

Das Amt des Reichsverteidigungskommissars (Úřad říšského komisaře obrany) 20. ledna 1940 zaslal jednotlivým institucím pro duševně choré dopis, z něhož bylo zřejmé, že určení pacienti budou brzo z ústavů odvezeni v transportech a odstraněni. V druhé polovině dubna následoval dopis s datem transportu duševně nemocných z jednotlivých ústavů.²⁰

V. Brack se s prosbou o pomoc s technickým řešením obrátil na H. Himmlera, který pověřil H. Heydricha a *Kriminaltechnologisches Institut*²¹ (*Kriminálně technický ústav*). Technické řešení celého procesu vraždění měl na starosti chemik Albert Widmann. Ten navrhl Brackovi použití oxidu uhelnatého. Nádoby s oxidem uhelnatým byly objednávány u *IG Farben* pod hlavičkou *Kriminaltechnologisches Institut* a dopravovány do jednotlivých ústavů.²² Na počátku ledna 1940 se v psychiatrickém zařízení v Brandenburku konala první zkouška eutanazie dospělých oxidem uhelnatým, za přítomnosti lékařů K. Brandta a L. Contiho a dále V. Bracka. Brandenburský „experiment“ poskytl model pro další konání: „*Viktor Brack, který byl samozřejmě také přítomen... Zdálo se, že je s výsledkem experimentu*

^{16/} Dokument NO.NO-823, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 477 (PDF).

^{17/} Dokument NO.NO-426 proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 27 (PDF).

^{18/} *Ibidem*, str. 27 (PDF).

^{19/} *Ibidem*, str. 27 (PDF). Jména lékařů uvedena z přepisu soudního dokumentu do náležitého tvaru používaného v současnosti.

^{20/} Dokument NO.NO-823, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 476 (PDF).

^{21/} Součást *Kripa (Kriminalpolizei – Kriminální policie)*, a tedy *RSHA (Hlavní říšský bezpečnostní úřad)*.

^{22/} Edouard Husson, *Heydrich – konečné řešení židovské otázky*, Ostrava 2009, str. 49f.

spokojen, a ještě jednou zopakoval, že by tuto operaci měli provádět jen lékaři, podle hesla: „Injekční stříkačka patří do rukou lékaře.“ Po Brackovi promluvil Karl Brandt a ještě jednou zdůraznil, že plynování by měli provádět jen lékaři.²³ Metody vraždění byly zváženy lékaři, vědci, chemiky a projednány i na konferencích. Bernard Schmidt, ředitel ústavu pro duševně nemocné Eglfing-Haar, ve své výpovědi uvedl: „At the end of 1942 a conference took place in the Bavarian Ministry of the Interior which is under the direct supervision of the Reich Ministry of the Interior about the procedure for starving such people to death. In this conference, the directors of the asylums were instructed that „useless enters“ who could not work very much, should be killed by slow starvation. This method apparently was considered very good, because the victims would appear to have died a „natural death“. This was a way of camouflaging the killing procedure.“²⁴ Dr. Gerhard Rose pak před soudem vypovídal o nařízených stravních dávkách pro pacienty na psychiatrických klinikách v letech 1943-1944. Rozlišování byli pacienti v normálních nemocnicích a nemocní využívaní v lékařských experimentech, v případě Dr. Rose infikovaní malárií.²⁵

V červenci roku 1940 byla vyhotovena definitivní podoba návrhu *Zákona o usmrcování asocíalů a osob nezpůsobilých života*. Diskuse o něm byla vedena až do roku 1941, Hitler však účinnost zákonné předlohy v době války vetoval z obavy, že by byl zákon zneužit k účelům nepřátelské propagandy.²⁶ Podle svědectví Pauline Kneissler bylo rozhodnutí nepublikovat zákon o eutanazii v době probíhající války oznámeno na poradě na říšském ministerstvu vnitra 4. ledna 1940.²⁷

Program eutanazie dospělých je v Německu dočasně zastaven 24. srpna 1941 po zavraždění 70273 osob, program vyhledávání postižených novorozenců pokračoval dále. Na schůzce lékařů, profesorů a zástupců *Kripa*²⁸ (*Kriminalpolizei – Kriminální policie*), která se konala 9. října 1939, vypočetl Victor Brack, že na 1000 obyvatel připadá 10 osob vyžadujících psychiatrickou péči, z těchto deseti nemocných je 5 hospitalizováno a z pěti hospitalizovaných by měl být 1 usmrcen. Vzorcem 1000: 10: 5: 1 potom V. Brack doložil, že by mělo být usmrceno 65000 až

^{23/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 208f.

^{24/} Dokument NO. 3816-PS, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 287 (PDF).

^{25/} Dokument NO. NO-872, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 511-512 (PDF).

^{26/} Robert GELLATELY, *Kdo podporoval Hitlera*, Praha 2003, str. 123f.

^{27/} Dokument NO.NO-470, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 38 (PDF).

^{28/} Součást *RSHA (Hlavní říšský bezpečnostní úřad)*. *Kripo* společně s *Geheime Staatspolizei (Gestapo)* tvořily dohromady *SiPo - Sicherheitspolizei (Bezpečnostní policie)*, odpovědné za valnou část nacistických zločinů.

70 000 osob. Celá Akce T4 je tedy v roce 1941 zastavena po dosažení plánovaného počtu mrtvých.²⁹

V letech 1943–1944 se vše obnovuje, a to včetně zabíjení dětí.³⁰ Pod eutanazijní akcí se však skrývá i vraždění polských a sovětských nuceně nasazených dělníků, kteří již nebyli schopni práce nebo byli psychicky nemocní, a lidí s tuberkulózním onemocněním.³¹ 27. září 1944 je datován dopis říšského ministerstva vnitra, v němž se píše: „*Due to the considerable number of Eastern workers and Polen brought into the German Reich for labor employment, the assignment of mental cases among them to German asylums is constantly increasing.*“³² Přílohu tvoří seznam léčeben pro choromyslné podle jednotlivých oblastí Německa, kam mohou být nemocní dělníci posláni a zabití.³³ Jedním z hlavních center, kde byli polští dělníci a sověští váleční zajatci na nucených pracech zabíjeni, byla psychiatrická léčebna Hadamar.³⁴ Podle výsledku Irmgard Huberové, vrchní sestry v Hadamaru, byli ruští a polští dělníci s tuberkulózou v Hadamaru vražděni od července 1944.³⁵

1.2. Pokračování po Akci T4

Akce T4 byla obecně významným článkem řetězce vedoucího k pozdějšímu vyvražďování Židů. Někdy na jaře 1940 začalo vyvražďování všech Židů majících problémy s duševním zdravím. Nebyli však podrobováni týmž testům, jaké byly používány kdekoli jinde na jiných pacientech.³⁶ Právník Dr. Hugo Suchomel pracoval na říšském ministerstvu spravedlnosti v Berlíně, kde se setkal s dotazy rodičů ohledně svých dětí, které byly umístěny do léčeben pro mentálně postižené. Ve druhé polovině roku 1942 se účastnil porady úředníků jednotlivých ministerstev a osob odpovědných za eutanazijní akci. Dr. Brandt účastníky seznámil i s rozhodnutím Hitlera, kdo má být z eutanazijního programu vyňat: „*He informed us that Fuehrer decree had been issued according to which mercy-killing could be performed on persons affected with incurable mental diseases, with the exception of*

^{29/} Robert GELLATELY, *Kdo podporoval Hitlera*, Praha 2003, str. 123f.

^{30/} Hans-Walter SCHMUHL, *Rassenhygiene, Nationalsozialismus, Euthanasie*, Göttingen 1992, str. 220-236.

^{31/} *Ibidem*, str. 237.

^{32/} Dokument No.NO-891, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str 581 (PDF).

^{33/} *Ibidem*, str. 582-583 (PDF).

^{34/} Dokument No.NO-751, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 600 (PDF).

^{35/} Dokument No.NO-1427, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 701 (PDF).

^{36/} Mark ROSEMAN, *Setkání ve vile u jezera*, Praha 2003, str. 37.

*the war-wounded and persons who had become insane as a result of air attacks. Among the groups of persons who were excluded from mercy-killing, foreigners and Jews were certainly not mentioned.*³⁷ Jako pojistku používanou proti nesprávnému postupu Dr. Suchomel vyjmenoval jmenné seznamy, které měly jednotlivé instituce pro nemocné dokládat a dále dohled komise lékařů, kteří měli rozhodovat.³⁸

V lednu 1941 H. Himmler požádal Philippa Bouhlera, aby mu byl nápomocen při „čištění koncentračních táborů od lidského balastu“. To vedlo k *Akci 14f13*. Od dubna 1941 tak začali lékaři, zapojení do *Akce T4* objíždět koncentrační tábory, kde si nechávali předvést vězně označené veliteli táborů za asociální nebo nemocné. Po lékařském vyšetření byla část z nich určena do transportů do plynových komor, v některých případech do psychiatrických ústavů jako byl Bernburg, kde plynem byli předtím vražděni mentálně a psychicky nemocní. Do léta 1941 tímto způsobem zemřelo asi 2500 vězňů z tábora Mauthausen, Buchenwald, Osvětim a Sachsenhausen. Při těchto selekcích bylo postupováno rozdílně. Polští, němečtí a čeští vězni museli projít lékařskou prohlídkou, u židovských vězňů rozhodovali lékaři pouze podle jejich karty.³⁹ Doktor Mennecke v dopisech, předložených obžalobou v jeho procesu, píše své matce, že on prohlédl v první etapě 105 vězňů za 7 a 1/2 hodiny, jeho kolega doktor Mueller 78 vězňů. Tedy přibližně 4,5 minuty a 5,7 minuty strávili nad jedním vězněm. Dále o prohlídkách vypověděl: „*As second portion a total of 1200 Jews followed, all of whom do not need to be „examined“, but where it is sufficient, to take the reasons for their arrest from the files... and transfer it to the reports.*“⁴⁰ 10. prosinec 1941 je datován dopis *Reichsführera SS* a inspektora koncentračních táborů, adresovaný veliteli koncentračních táborů. V dopise ohledně lékařských komisí, hodnotících zdraví a práce schopnost vězňů, se ukládá: „*The question „physically incurable ailment“ is not only to be answered with yes or not if possible, but to be answered with summary of the diagnosis.*“⁴¹ Ferdinand Roemhild, který byl vězněm v táboře Buchenwald a od roku 1939 vykonával úřednickou práci v nemocniční kanceláři v táboře, dosvědčil: „*In the autumn of 1941, an examination of all Jews in Buchenwald was made to determinate their capacity for work. These examinations were made by the camp*

^{37/} Dokument No. NO-2253, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 844 (PDF).

^{38/} Dokument No. NO-2253, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 844 (PDF).

^{39/} Götz ALY, „Konečné řešení“ – Přesun národů a vyhlazení evropských Židů, Praha 2006, str. 196.

^{40/} Dokument No. NO-907, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 575 (PDF).

^{41/} Dokument NO. 1151 PS, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 547 (PDF).

physician, Dr. Waldemar Hoven, and other camp physicians. As a result of these examinations, two groups of prisoners were formed: one fully capable of working, and the other, consisting of invalids and inmates in such a physical condition that they were unable to work. The group unable to work was, in the spring of 1942 transferred in transports in Bernburg.⁴² Výpověď Waldemara Hovena, lékaře v Buchenwaldu, o Akci 14f13 a vraždění židovských vězňů praví: „The Camp Commander stated that higher authorities from Berlin ordered that all the Jewish inmates of the Buchenwald Concentration Camp should be included in this extermination program.⁴³ Povraždění nemocných židovských vězňů z Buchenwaldu, společně s osobami duševně chorými a vězni práce neschopnými, proběhla v jednom z center Akce T4, v Bernburgu.⁴⁴ V Bernburgu pak podle tranzitních listin svůj život skončili i vězni z jiných koncentračních táborů.⁴⁵ V roce 1941 v srpnu a září jsou v rámci Akce 14f13 vraždění cyklonem B ruští zajatci.⁴⁶ Jeden z dokladů o zabíjení sovětských válečných zajatců je dopis z koncentračního tábora Gross Rosen o vykonání popravky sovětských zajatců dne 22. října 1941, adresovaný na velitelství gestapa v Berlíně s příloženým jmenným seznamem.⁴⁷ V červnu a srpnu 1941 pak probíhá v táboře Buchenwald akce likvidace lidí tuberkulózně nemocných. Pomocí injekcí jsou lékaři nemocní povražděni, přičemž nebyl brán ohled na jejich národnost.⁴⁸

V. Brack vypověděl, že v roce 1941 je dočasně zastavena eutanazie dospělých a personál eutanazijních středisek přesunut za tímto účelem: „... I think after a conference with Himmler /Himmlera s Bouhlerem/, that I send this personal to Lublin and put it at the disposal of SS Brigadefuehrer Globocnik. I then had the impression that these people were to be used in the extensive Jewish labor camps run by Globocnik. Later, however, at the end of 1942 or the beginning of 1943, I found out that they were used to assist in the mass extermination of the Jews, which was then already common knowledge in higher party circles.“⁴⁹ 25. října

^{42/} Dokument NO.NO-434, proces United State of America v. K. Brandt et al., M 887, roll 17, str. 517 (PDF).

^{43/} Dokument NO.NO-429, proces United State of America v. K. Brandt et al., M 887, roll 17, str. 533 (PDF).

^{44/} *Ibidem*, str. 533 (PDF).

^{45/} Dokument NO.NO-158, proces United State of America v. K. Brandt et al., M 887, roll 17, str. 537 (PDF).

^{46/} David CESARANI, *Eichmann*, Praha 2008, str. 106.

^{47/} Dokument NO. 1234-PS – Part 2, proces United State of America v. K. Brandt et al., M 887, roll 17, str. 833 (PDF).

^{48/} Dokument NO.NO-434, proces United State of America v. K. Brandt et al., M 887, roll 17, str. 518 (PDF).

^{49/} Dokument NO.NO-426 proces United State of America v. K. Brandt et al., M 887, roll 17, str. 29 (PDF).

1941 napsal Erhard Wetzel, úředník, který měl na Rosenbergově ministerstvu pro okupovaná území na starost rasové otázky, dopis Heinrichu Lohsemu, říšskému komisaři pro oblast Ostland (Pobaltí a Bělorusko). Doporučoval mu využít někdejší personál provádějící eutanazii mentálně postižených k budování zařízení k usmrcování plynem, aby tak mohli být likvidováni ti z deportovaných Židů, kteří nejsou schopni práce.⁵⁰ Joseph Goebbels si ve svém deníku zapsal: „Z *Generalgouvernementu* jsou teď, počínaje Lublaní, odsunováni Židé na východ...Je zde používána značně barbarská ne blíže popsitelná metoda, a ze Židů samotných toho moc nezbyvá. Celkově lze konstatovat, že 60% z nich musí být zlikvidováno, zatímco pouhých 40% může být nasazeno do práce. Bývalý gauleiter Vídně, který tuto akci provádí, to dělá se značnou obezřetností a také metodou, která nepůsobí příliš nápadně.“⁵¹

Pachatelé fyzicky odpovědní za *Aktion Reinhardt*⁵² nesou odpovědnost i za předcházející *Akci T4*. *Hauptsturmführer* Christian Wirth, pozdější velitel Bežce, se v roce 1939 podílel na eutanazii mentálně postižených pomocí kysličníku uhelnatého.⁵³ Jeden z Wirthových pobočníků Josef Oberhauser se též účastnil programu eutanazie, při němž působil v celkem třech nemocnicích.⁵⁴ *Aktion Reinhardt* se dále účastnil Lorenz Hackenholt, jenž byl odpovědný za budování plynových komor ve všech třech vyhlazovacích táborech *Aktion Reinhardt*.⁵⁵ Stejně svoji „kariéru“ zahájil i F. Stangl.⁵⁶ Ze 120 důstojníků SS, kteří byli jako velící a lékařský personál odpovědní za *Aktion Reinhardt*, se *Akce T4* neúčastnilo 22 osob.⁵⁷

„Zkušenosti“ v provedení *Akce T4* měli v procesu, který vedl k vyvraždění evropských Židů zásadní význam.⁵⁸ Lorenz Hackenholt společně s Christianem Wirthem před zahájením *Aktion Reinhardt* „experimentovali“ v táboře Bežec s různými druhy smrtícího plynu. Mezi prvními oběťmi se nacházeli retardovaní

^{50/} Mark ROSEMAN, *Setkání ve vile u jezera*, Praha 2003, str. 65f.

^{51/} Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek 4: 1940-1942*, Praha 2010, str. 340.

^{52/} Vyvražďování židovského obyvatelstva ve vyhlazovacích táborech Bežec, Sobibor a Treblinka. O Globocnik celou akci vedl.

^{53/} Laurence REES, *Osvětim – Nacisté a „konečné řešení“*, Praha 2005, str. 158.

^{54/} Joseph POPRZECZNY, *Hitlerův kat na Východě – Odilo Globocnik*, Praha 2009, str. 131.

^{55/} *Ibidem*, str. 146.

^{56/} Laurence REES, *Osvětim – Nacisté a „konečné řešení“*, Praha 2005, str. 185.

^{57/} <http://www.deathcamps.org/reinhard/completestaff.htm> (20. 12. 2012)

^{58/} Götz ALY, *„Konečné řešení“ – Přesun národů a vyhlazení evropských Židů*, Praha 2006, str. 37.

a postižení lidé z okolí a okolo 150 židovských stavebních dělníků z nedalekých měst: „*Další experimenty s kyanovodíkem v ocelových láhvích, stejná metoda se používala v centrech „T4“ v Říši, se prováděly na Židech z tranzitních ghatt v Izbi-ci a Piaskách, mezi Bežecem a Lublinem. Oběťmi experimentů, jež se do tábora dopravovaly v nákladních vagonech, se stali pravděpodobně židovští duševně nemocní z Říše... Bežec byl laboratoří... zkoušel tam všechno možné. Wirth se svými muži v Bežeci testoval základy smrtícího zařízení... Nakonec došli k závěru, že nejvhodnějším a neekonomičtějším prostředkem hromadné likvidace Židů budou výfukové plyny...*“⁵⁹. Podle dopisu datovaného 2. března 1941 byla mezi zavražděnými i Sara Frankenbergová, původně pacientka v léčebně pro duševně nemocné v Eglfingu. Její sestra Frieda Sara Kahn obdržela úmrtní list své sestry z Lublinu.⁶⁰ K dalšímu zdokonalení metod vraždění došlo v druhé polovině září 1941 pod patronací Alberta Widmanna z Kriminalisticko-technického institutu v Berlíně, který nechal udusit pomocí výfukových plynů z automobilů pacienty psychiatrické léčebny v Mogilevu.⁶¹

Vyvrážďování duševně nemocných společně s židovským obyvatelstvem na východních územích okupovaných nacistickým Německem se mnohdy děje i ve počáteční fázi holocaustu na Východě. Páchána je *Einsatzkomandy* ve spolupráci s místním obyvatelstvem. Lotyš Juris Šumskis, dobrovolník lotyšské legie SS a absolvent školy SD ve Fürstenbergu, byl spolupachatelem vyvrážďování židovského obyvatelstva Lotyšska. V červnu 1942 se již jako dobrovolník SS účastní vyvrážďování několika stovek duševně nemocných pacientů v nemocnici v řížské čtvrti Sarkandaugava.⁶²

22. června 1942 píše Victor Brack dopis H. Himmlerovi, ohledně personálu z Akce T4, poslaného k dispozici Odilo Globocnikovi. Dopis je dokladem nikoliv zvoleného a předem daného technického plánu provedení, ale pozvolného krystalizování technik řešení „židovské otázky“ a role, kterou v něm hrály metody použité při Akci T4 a sterilizaci mentálně a tělesně postižených: „*Among 10 millions of Jews, in Europe are, I figure, at least 2-3 millions of men and women, who are fit enough for work. Considering the extraordinary difficulties, the labor problem presents us with I hold the view that those 2-3 millions should be specially selec-*

^{59/} Joseph POPRZECZNY, *Hitlerův kat na Východě – Odilo Globocnik*, Praha 2009, str. 147.

^{60/} Dokument No. NO-3354, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 830 (PDF). Vyvrážďování duševně nemocných pacientů židovského původu z území Německa na místech budoucí *Aktion Reinhardt* by tak podle tohoto svědectví začalo již dříve, na jaře 1941.

^{61/} Götz ALY, „*Konečné řešení*“ – *Přesun národů a vyhlazení evropských Židů*, Praha 2006, str. 205f.

^{62/} Christopher HALE, *Hitlerovi zahraniční katani*, Ostrava 2012, str. 287.

ted and preserved. This can however only be done, if at the same time they are rendered incapable to propagate. About a year ago I reported to you that agents of mine have completed the experiments necessary for this purpose. I would like to recall those facts once more. Sterilization, abnormally performed on persons with hereditary diseases, is here out of the question, because it takes too long and is too expensive. Castration ... is not only relatively cheap, but can also be performed on many thousands in the shortest time."⁶³ Christian Gerlach ve svém vysvětlení vývoje holocaustu, jeho jednotlivých stádií a návaznosti na různé utopické demografické plány a plány nucených prací, hodnotí jejich stejně zruďný výsledek takto: „The initial schemes for a „Final Solution“ involved various plans for a forced migration. They were markedly destructive in character, with features such as slow annihilation through brutal living conditions and limits on reproduction.“⁶⁴

1.3. Nová nacistická legislativa a sterilizace nemocných a postižených jako předzvěst Akce T4

Změny legislativy probíhaly v nacistickém Německu již od počátku uchopení moci. Legislativní postup začal schválením zákona o obnovení profesionální státní služby, přičemž následkem bylo propuštění politicky nežádoucích a neárijských osob ze státní správy.⁶⁵ „Právním“ způsobem nacisté postupovali i ve vztahu k mentálně postiženým a psychicky nemocným. Již 22. června 1933 ministr vnitra Wilhelm Frick podává první návrh sterilizačního zákona.⁶⁶ Hitler jej schvaluje jako *Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuses (Zákon na ochranu před dědičně zatíženým potomstvem)*⁶⁷, a to 14. července 1933.⁶⁸ Zákon nařizoval sterilizaci všech, kteří trpěli duševními poruchami, schizofrenií, maniodepresivní psychózou, dědičnou epilepsií, Huntingdonovou chorobou, dědičnou hluchotou, slepotou, vážným tělesným znetvořením, či alkoholismem. O sterilizaci rozhodovaly soudy složené ze dvou lékařů a jednoho právníka. Verdikty se vydávaly na základě informací podaných úředníky pro veřejné zdraví a řediteli státních sanatorií, domovů důchod-

^{63/} Dokument No.NO-305, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 647 (PDF).

^{64/} Christian GERLACH, *The Wannsee Conference, the Fate of German Jews, and Hitler's Decision in Principle to Exterminate All European Jews*, in *The Journal of Modern History* 70, Chicago 1998, str. 811.

^{65/} Michael BURLEIGH, Wolfgang WIPPERMANN, *Rasistický stát: Německo 1933-1945*, Praha 2010, str. 53.

^{66/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 46.

^{67/} Debórek DWORKOVÁ, Robert Jan van PELT, *Osvětím 1270 až současnost*, Praha 2006, str. 96.

^{68/} Richard J. EVANS, *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009, str. 409.

ců, klinik a zvláštních škol.⁶⁹ 17. března 1935 pak vchází v platnost zákon, podle něhož nesmí tělesně postižení studovat na středních školách.⁷⁰ Dne 24. listopadu 1933 je přijat *Gesetz gegen gefährliche Gewohnheitsverbrecher (Zákon proti nebezpečným recidivistům)*, na jehož základě mohli být někteří recidivisté vsazeni do vazby a nuceně kastrováni na základě rasově-biologických směrnic. V mnoha městech byla založena „centra pro výzkum biologických příčin kriminality“.⁷¹

V případě duševně nemocných a zdravotně postižených v Německu se však nejednalo o novum nacistů. V roce 1932 byl na radu *Německé lékařské společnosti* navržen zákon, který umožňoval dobrovolnou sterilizaci. Místní úředníci zdravotní správy, mezi nimiž „proslul“ Gerhard Boeters ve Cvikově nebo vězeňský lékař Theodor Viernstein, podobné kroky navrhovali již v době Výmarské republiky.⁷² Gerhard Boeters v roce 1923 oznámil, že v cvikovském obvodu chirurgové sterilizují duševně postižené bez zákonného povolení. Boeters navrhoval zákon o sterilizaci pod názvem *Lex Zwickau*, přičemž *Reichstag (Říšský sněm)* jeho návrh v roce 1925 zamítl.⁷³ Praktiky jako sterilizace těch, kteří byli považováni za méněcenné, byly diskutovány v lékařských kruzích v Německu již před začátkem války: „*Dr. Theo Lang had been working at the German Research Institute for Psychiatry in Munich until 1941. According to his report as early as 1937 methods of sterilization were discussed in circles of well known German doctors...*“⁷⁴ Jednalo se o prof. Dr. Ernsta Rüdina, Dr. Alberta Harassera, Dr. Friedricha Stumpfla, Dr. Heinze Riedela.⁷⁵

Jako poznámku na okraj je nutné uvést, že program sterilizace byl v Třetí říši později uplatněn i na osoby nepřátelského smýšlení, a to například v okupovaném Polsku. Vedle výše zmíněných pak v něm figurovali dále Dr. Bruno Schultz a Dr. Herbert Linden.⁷⁶

5. června 1934 se uskutečnila schůzka sedmnácti státních úředníků, funkcionářů NSDAP a akademiků, kteří se měli připojit k výboru nacistického právníka Rolan-

^{69/} *Ibidem*, str. 409.

^{70/} *Ibidem*, str. 414.

^{71/} Michael BURLEIGH, Wolfgang WIPPERMANN, *Rasistický stát: Německo 1933-1945*, Praha 2010, str. 57.

^{72/} Richard J. EVANS, *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009, str. 410 a 412.

^{73/} Michael BURLEIGH, Wolfgang WIPPERMANN, *Rasistický stát: Německo 1933-1945*, Praha 2010, str. 44.

^{74/} Dokument No. 1556-PS, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 688 (PDF).

^{75/} *Ibidem*, str. 685 (PDF).

^{76/} *Ibidem*, str. 686 (PDF).

da Freislera, jenž měl za úkol reformovat trestní zákoník. Měli vytvořit hrubý náčrt zákona zabraňujícího sexuálním stykům mezi osobami židovského a nežidovského původu.⁷⁷ Do roku 1933 znamenal termín „smíšené manželství“ protestantsko-katolický sňatek, nikdy ne židovsko-křesťanský.⁷⁸ 18. října 1935, po datu 15. října, kdy vyšly Norimberské zákony o rase, vychází výnos o způsobu vydávání svatebních osvědčení v Německu.⁷⁹ Nazýval se *Gesetz zum Schutze der Erbgesundheit des deutschen Volkes (Zákon o zachování dědičných kvalit německého národa)*. Zapovídal manželství těm, u nichž byla zjištěna nebezpečná choroba, mentální porucha nebo dědičná nemoc.⁸⁰

Genocidní myšlení postupuje dále svojí vlastní cestou. Při příležitosti otevření státní lékařské akademie v Mnichově v srpnu roku 1933 přednesl bavorský zmocněnec pro zdravotnictví profesor Walter Schutze projev, v němž prohlásil sterilizaci za nedostatečnou, psychopati, mentálně retardovaní a ostatní druhořadí jedinci musí být izolováni a zabití. Nakonec poznamenal, že tato praxe je již zahájena v koncentračních táborech.⁸¹

Jedním z nejvýznamnějších medicínských představitelů nacistického sterilizačního programu byl Dr. Ernst Rüdín, mezinárodně uznávaný psychiatr švýcarského původu, prosazující aplikaci genetiky a eugeniky a byl jedním z tvůrců sterilizační legislativy. Do nacistické strany vstoupil v roce 1937.⁸² Rüdín je citován jako jedna z autorit v knize o prevenci dědičných onemocnění, vydané 1936 v nakladatelství Lehmann, v níž je sterilizace považována za jeden z důležitých prostředků eugeniky. Kniha byla citována v přehledu sterilizačních akcí v nacistickém Německu při procesu *United State of America v. K. Brandt et al.* jako jedna z lékařských prací, která měla poskytnout vědecké zdůvodnění.⁸³

Historik R. J. Evans podává toto hodnocení nacistické legislativy: „*Antisemitismus úzce souvisel s dalšími rysy nacistické rasové politiky. Zákon mající předcházet rození dětí postižených dědičnými chorobami byl původně připravován jako součást souboru opatření, mezi něž patřily i zákony odnímající Židům německé občanství a zakazující jim uzavírat manželství a udržovat sexuální styky s árijci...*

^{77/} Claudia KOONZOVÁ, *Svědomy nacizmu*, Praha 2009, str. 210.

^{78/} *Ibidem*, str. 17.

^{79/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 47.

^{80/} Debórek DWORKOVÁ, Robert Jan van PELT, *Osvětím 1270 až současnost*, Praha 2006, str. 96.

^{81/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 71.

^{82/} *Ibidem*, str. 49.

^{83/} Dokument No. NO 3347, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 805 (PDF).

V prvních letech Třetí říše proto směřovala eugenická politika státu proti menšinám, mezi něž patřili asociálové, zločinci, Romové a homosexuálové, mnohem radikálněji než postup nacistů proti Židům... Postup proti jednotlivým menšinám nicméně umožnil nacistům zjistit, co všechno jim projde.⁸⁴ Důležitý psychologický závěr o významu Akce T4 pak vyslovil historik Götz Aly: „... početné německé rodiny byly připraveny přijmout vraždu svých nejbližších bez protestů, dokonce se souhlasem. Tím vytvořily psychologické prostředí pro genocidní politiku prováděnou v následujících letech. Jestliže se lidé nebouřili proti zabíjení svých blízkých, sotva se dalo očekávat, že budou něco namítat proti vraždění Židů, Cikánů, Rusů a Poláků.“⁸⁵

V německé společnosti však bylo nutné připravit nejprve souhlas s režimem. Důležité je rozpoznání Claudie Koonzové, že Norimberské zákony vykazaly antisemitismus z ulic a uvedly jej do úřadů, škol, byrokracie.⁸⁶ V úvahách o genocidách páchaných nacisty se tak nesmí vynechat podíl intelektuálních elit Německa - úředníků, profesorů, lékařů, právníků, biologů - pouze díky nim bylo dosaženo společenského konsenzu.⁸⁷

1.4. Argumenty a důvod Akce T4

Claudia Burkhardtová ve své práci pečlivě nastínila všechny argumenty pro eutanazii, tak jak je podali lékaři a právníci mezi lety 1900-1940. Rozlišuje mezi právními, etickými a ekonomickými argumenty.⁸⁸ V pracech jednotlivých obhájců eutanazie našla i určitý jednotící bod, totiž stanovení objektivní hodnoty lidského života pro společnost.⁸⁹ Přisouzení tohoto úkolu medicíně, biologii, antropologii spojuje práce z dvacátých let obhajující eutanazii (jako například *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens*) s myšlením nacistů a jejich důvody pro Akci T4, a dává vědě paradoxně antiosvícenský charakter. Karl Brandt při své závěrečné obhajobě před Norimberským tribunálem o celé Akci T4 řekl: „Cílem eutanazie

^{84/} Richard J. EVANS J., *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009, str. 432.

^{85/} Robert GELLATELY, *Kdo podporoval Hitlera*, Praha 2003, str. 126.

^{86/} Claudia KOONZOVÁ, *Svědomy nacizmu*, Praha 2009, str. 234.

^{87/} Jehuda BAUER, *Úvahy o holocaustu*, Praha 2009, str. 115f.

^{88/} Claudia BURKHARDT, *Euthanasie – „Vernichtung Lebensunwerten Lebens“ im Spiegel der Diskussionen zwischen Juristen und Medizern*, Institut für Geschichte der Medizin, Mainz 1981, str. 25-72

^{89/} *Ibidem*, str. 58f.

bylo vyřešit starý problém medicíny.⁹⁰ Zajímavé je pak i hodnocení protestů ze strany katolické církve proti prostředkům jako nucená sterilizace a eutanazie z úst samotných nacistů. Lékaři, jako *Reichsärztzeführer* Gerhard Wagner⁹¹, označili církevní protesty jako další epizodu v dlouhém zápase mezi náboženským tmářstvím a vědeckým osvícenstvím.⁹²

Další důvod eutanazie byl v myšlení nacistů formulován utilitaristicky. V. Brack jako jedna z hlavních postav celé *Akce T4* o jejím důvodu píše: „*Hitler's ultimate reason for the establishment of the Euthanasia Program in Germany was to eliminate these people confined to insane asylums and similar institutions who could not longer be of any use to the Reich.*“ Dále dodává jako důvod uvolnění kapacit lůžek, lékařů, nemocnic a zdravotních sester v době války.⁹³ Stejně potom utilitaristický argument pro *Akci T4* v době války jako prospěchu a nutnosti pro přežití celku zmiňuje Otto Schelmann, pracující v kanceláři *Landeshauptmanna* v Hessensku. Schelmann dosvědčuje souvislost plánované ekonomiky v době války a eutanazijní akce.⁹⁴

Společenský souhlas s myšlenkou eutanazie byl ale připravován delší čas a ve všech sférách. Součástí výuky na školách se staly příklady v *Učebnici matematiky pro vyšší školy* z pera *Reichsärztzeführera* G. Wagnera - roční náklady státu na jednoho duševně nemocného činí 766 říšských marek, jeden slepý nebo hluchý stojí 615 marek a mrzák 600 říšských marek. Na státní náklady žije v Německu 8300 hluchých a slepých, 20600 mrzáků a 167000 duševně nemocných. Kolik geneticky zdravých rodin by při průměrném nájemném 60 říšských marek měsíčně mohlo za tuto sumu nákladů státu zdarma bydlet?⁹⁵ Podobné „domácí úkoly“ byly určeny německým dětem. V roce 1935 ve své knize *Struktura veřejného zdraví* píše ředitel odboru veřejného zdraví na ministerstvu vnitra doktor Arthur Gütt toto: „*Nesprávně chápaná ‚láska k bližnímu‘ musí zmizet, zejména v ohledu na méněcennost či asociální živly. Je svrchovanou povinností národněsocialistického státu zaručit život a živobytí pouze zdravé a dědičně nezatížené části obyvatelstva,*

^{90/} Vivien SPITZOVÁ, *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, str. 274.

^{91/} G. Wagner byl *Reichsärztzeführerem* a hlavou *Nationalsozialistische Deutsche Ärzetbund* do své náhlé smrti v roce 1939. Po něm převzal funkci L. Conti.

^{92/} Richard J. EVANS, *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009, str. 415.

^{93/} Dokument NO.NO-426, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 28 (PDF).

^{94/} Dokument NO. NO-896, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 848 (PDF).

^{95/} Hans-Henning SCHARSACH, *Lékaři a nacismus*, Praha 2001, str. 66.

aby se tak jednou provždy zajistilo zachování dědičně nezatížené a rasově čisté populace.⁹⁶

Ve skutečnosti však postižení nebyli bráni vědci a lékaři v nacistickém Německu jako zcela neužiteční. Postižené děti v léčebně Am Spiegelgrund byly jako pokusné osoby k dispozici lékařům vídeňské univerzity. Testovali na nich například spolehlivost preventivního očkování proti tuberkulóze. Docent Elmar Türk zkoušel na dětech očkovací látky. Profesor Georg Bessau a Ernst Hefter, vedoucí odborného dětského oddělení v Berlíně, prováděli na postižených dětech též pokusy s očkovací látkou proti tuberkulóze. Georg Hensel, žák profesora Bessau, potom publikoval své výsledky z obdobných pokusů v dětské léčebně v Allgäu v roce 1944.⁹⁷ V psychiatrické léčebně Eichberg prováděl na postižených dětech lékařské experimenty doktor Walter Schmidt.⁹⁸ Jako příznačnou je možné označit argumentaci doktora Hallervordena, který obdržel k výzkumu „sbírku“ celkem pěti set mozků zabitých pacientů psychiatrických léčeben: „I heard that they were going to do that, and so I went up to them and told them ‚Look here now, boys, if you are going to kill all these people, at least take the brains out so that the material could be utilized.“⁹⁹

Ve své podstatě byli nacisté zajedno v názoru, že všechny typy postižení a invalidity musí být z německé společnosti odstraněny. Legitimí byla segregace, sterilizace, likvidace nezpůsobilých Němců – mentálně zaostalých, postižených vrozenými vadami, homosexuálů, politických odpůrců. Stejným způsobem pak však bylo následně přistupováno k Židům, Slovanům a Cikánům.¹⁰⁰

1.5. Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens

Některé klíčové „pojmy“ využívané nacistickým programem eutanazie mají svou minulost v demokratické éře před rokem 1933 a volebním vítězstvím NSDAP. „Průkopnická“ a rozhodující práce je *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* z pera právníka Karla Bindinga a lékaře Alfreda Hocheho, vydaná roku 1920.¹⁰¹ První věcí, s kterou se autoři vyrovnávají, je přirozené právo: „*Ganz naturrechtlich gedacht, wenn auch durchaus nicht immer von den durch die kirchli-*

^{96/} Vivien SPITZOVÁ, *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, str. 106.

^{97/} Hans-Henning SCHARSACH, *Lékaři a nacismus*, Themis, Praha 2001, str. 88f.

^{98/} Dokument No. NO-808, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 639 (PDF).

^{99/} Dokument No. L 170, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 636 (PDF).

^{100/} *Za obzor totalitarismu*, Michael GEYER, Sheila FITZPATRICKOVÁ edit., Praha 2012, str. 142.

^{101/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 69f.

*che Auffassung stark beeinflussten Naturrechtslehrern vertreten, ist die entgegengesetzte Auffassung: die Selbsttötung ist die Ausübung eines Tötungsrechtes.*¹⁰² Ohledně lékařské etiky zastávají autoři toto stanovisko: „*Die ärztliche Sittenlehre ist nicht als ein ewig gleichbleibendes Gebilde anzusehen.*“¹⁰³

Následovně autoři zavádějí typologii pacientů. Mezi osoby nehodné života zařadili pisatelé nevyléčitelně nemocné, skupiny duševně chorých, slabomyslných a duševně retardovaných dětí: „*Die zweite Gruppe besteht aus den unheilbar Blödsinnigen - einerlei ob sie so geboren oder etwa wie die Paralytiker im letzten Stadium ihres Leidens so geworden sind.*“¹⁰⁴ Argumentace ve prospěch smrti v případě mentálně postižených je takováto: „*Sie haben weder den Willen zu leben, noch zu sterben. So gibt es ihrerseits keine beachtliche Einwilligung in die Tötung, andererseits stößt diese auf keinen Lebenwillen, der gebrochen werden müßte. Ihr Leben ist absolut zwecklos, aber sie empfinden es nicht als unerträglich. Für die Angehörigen wie für die Gesellschaft bilde sie eine furchtbar schwere Belastung. Ihr Tod reißt nicht die geringste Lücke - außer vielleicht im Gefühl der Mutter oder der treuen Pflegerin. Da sie großer Pflege bedürfen, geben sie Anlaß, daß ein Menschenberuf entsteht, der darin aufgeht, absolut lebensunwertes Leben für Jahre und Jahrzehnte zu fristen. Daß darin eine furchtbare Widersinnigkeit, ein Mißbrauch der Lebenskraft zu ihrer unwürdigen Zwecken, enthalten ist, läßt sich nicht leugnen.*“¹⁰⁵ V argumentaci autorů zaznívá motiv života neuitečného pro společnost naprosto jasně. Účel autoři formulují následovně: „*Daß es lebende Menschen gibt, deren Tod für sie eine Erlösung und zugleich für die Gesellschaft und den Staat insbesondere eine Befreiung von einer Last ist...*“¹⁰⁶

Autoři nejprve deklarativně kladou svobodno vůli jako nutnou podmínku ke schválení eutanazie: „*...die volle Achtung des Lebenswillens aller, auch der kränksten und gequältesten und nutzlosesten Menschen.*“¹⁰⁷ Sled dalšího uvaování však svobodnou vůli některých pacientů vylučuje a rozhodnutí o jejich životě se má dít na tomto základě: „*Mit gutem Grunde könnte gesagt werden: Voraussetzung der Freigabe bildet immer der pathologische Zustand dauernder tödlicher Krankheit*

^{102/} Karl BINDING, Alfred HOCHÉ, *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Legend*, Leipzig 1920
<http://www.staff.uni-marburg.de/~rohrmann/Literatur/binding.html>

^{103/} *Ibidem.*

^{104/} *Ibidem.*

^{105/} *Ibidem.*

^{106/} *Ibidem.*

^{107/} *Ibidem.*

*oder unrettbares Idiotentum. Dieser Zustand bedarf objektiver sachverständiger Feststellung...*¹⁰⁸ Namísto svobodné vůle nastupuje lékařská diagnóza. Tento paradox – proklamativní zdůraznění svobodné vůle nemocného na jedné straně a na straně druhé přisouzení schopností vytvářet objektivní etické hodnoty medicíně a biologii jakožto vědě – se neobjevuje pouze v traktátu *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens*. Vlastní je i uvažování zastánců sterilizačního hnutí v demokratických a svobodných zemích. V USA tento paradox nalezneme například u Ch. Davenporta.

Iniciativa s podáním žádosti má ležet na lékaři, samotném pacientu a jeho příbuzných, nikoliv v první instanci na státu: *„Dieser Antrag geht an eine Staatsbehörde. Ihre erste Aufgabe besteht ganz allein in der Feststellung der Voraussetzungen zur Freigabe: das sind die Feststellung unrettbarer Krankheit oder unheilbaren Blödsinns und eventuell die der Fähigkeit des Kranken zu beachtlicher Einwilligung in den Fällen der ersten Gruppe. Daraus dürfte sich ihre Besetzung ergeben: ein Arzt für körperliche Krankheiten, ein Psychiater oder ein zweiter Arzt, der mit den Geisteskrankheiten vertraut ist, und ein Jurist, der zum Rechten schaut. Diese hätten allein Stimmrecht. Zweckmäßig wäre, diesen Freigebungsausschuß mit einem Vorsitzenden zu versehen, der die Verhandlungen leitet, aber kein Stimmrecht besitzt. Denn würde eine jener drei Persönlichkeiten mit dem Vorsitz betraut, so würde sie im Kollegium mächtiger als die beiden anderen, und das wäre nicht wünschenswert. Zur Freigabe dürfte Einstimmigkeit zu erfordern sein.*¹⁰⁹ Na možné námitky ohledně chyby lékaře, například při stanovení diagnózy, autoři praví: *„Das Gute und das Vernünftige müssen geschehen trotz allen Irrtumsrisikos.*¹¹⁰ Ve své podstatě je ale přesvědčení pisatelů traktátu ohledně toho, kdo a co má rozhodovat, jasné: *„Sache der ärztlichen Beurteilung ist schließlich alles, was sich in dem Zusammenhange unserer Darstellung auf die Notwendigkeit technischer Sicherungen gegen irrtümliches oder mißbräuchliches Vorgehen bezieht.*¹¹¹

Binding a Hoche se stali proroky medicínského zabíjení. V lékařských kruzích vyvolal jejich traktát živou polemiku, i když až do éry nacismu s nimi nesouhlasilo mnoho lékařů.¹¹² V každém případě je nutné konstatovat, že se v traktátu *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* objevuje „pojmosloví“, které

^{108/} *Ibidem.*

^{109/} *Ibidem.*

^{110/} *Ibidem.*

^{111/} *Ibidem.*

^{112/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 71. /Jako určitou námitku lze ale uvést fakt, že jiné myšlenky jako sterilizace byly přijímány lékaři běžně./

nacističtí lékaři plně využijí. Text samotný osciluje okolo tří myšlenek. První je samozřejmě zdůrazňování celkového zdraví *Volku* jako rozhodující pro konání lékaře. Druhou je motiv utilitarismu a ekonomického aspektu, jenž ve vztahu k mentálně nemocným a jejich užitečnosti naprosto jasně zaznívá. V nacistickém myšlení bude později hojně využíván. Třetí je nezlomné přesvědčení, že medicína jako věda může vytvářet objektivní etické hodnoty a správně je uplatňovat.

V roce 1946 proběhl v Berlíně soud s lékařkou Dr. Hilde Wernicke a zdravotní sestrou Helene Wiczorek, obě byly obžalovány za svoji účast na eutanazii mentálně postižených. V záznamu obhajoby jejich konání je uvedeno: „*The thesis by Binding and Hoche in 1920 – the authors being a jurist and a psychiatrist of international reputation – which appellors also regard as the standard work on this subjekt and which deals with the right to destroy life unworthy to live...*“¹¹³ Pojmosloví a argumenty, které použili nacisté k ospravedlnování svého konání, vznikly v době demokratické Výmarské republiky v kruzích univerzitně vzdělaných vědců, lékařů a právníků.

2. NACISTÉ, KŘEŠŤANÉ A EUTANAZIE

2.1. Vztah nacionálního socialismu ke křesťanství

Na tomto místě bych se pro úplnost chtěl stručně zmínit o celkovém postoji nacionálního socialismu ke křesťanství, církvím a jejich budoucnosti. Joseph Goebbels ve svém deníkovém záznamu z 15. února 1937 dosvědčuje toto: „*Velké dilema kvůli Kerrlovi¹¹⁴ plánovanému výnosu k církevní otázce. Kerrl to bez vědomí min. prop. dal tisku. Vůdce je rozčilen a zabraňuje publikování. Kerrl, Frick /ministr vnitra/, Hess, Himmler a já jsme na Obersalzberg povoláni na poradu k církevní otázce. Vůdce chce nyní stanovit jasnou linii... Kerrl ztropil strašnou hloupost. Tak nelze církevní otázku řešit, vytvoříme tak jen mučedníky. Kerrl chce církev konzervovat, my ji chceme zlikvidovat. To jsou nejen taktické, nýbrž zásadní rozdíly, které nás dělí.*“¹¹⁵ 12. května 1937 si Joseph Goebbels ve svém deníku zaznamenává: „*Musíme si církve podrobit a udělat si z nich naše sluhy. Celibát musí padnout. Církevní majetek zabaven, žádný muž před 24. rokem nesmí studovat teologii. Řády musí být zrušeny.*“¹¹⁶ Tato tendence je v denících jednoho z nejmocnějších mužů Třetí říše dostatečně rozpoznatelná. 17. ledna 1940 Joseph

^{113/} Dokument NO.NO-447, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 449 (PDF).

^{114/} Hanns Kerrl byl *Reichsminister für die kirchlichen Angelegenheiten* (Říšský ministr pro církevní záležitosti).

^{115/} Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek 3: 1935-1939*, Praha 2009, str. 172f.

^{116/} *Ibidem*, str. 204f.

Goebbels zaznamenává svoji schůzku u Adolfa Hitlera a diskusi o církevní otázce. Goebbels píše: „*Boj s církvemi je konec konců nevyhnutelný, ale bude trvat velmi dlouho.*“¹¹⁷ M. Bormann v oficiální korespondenci s Rosenbergem v roce 1940 říká: „*Christian religion and National Socialist doctrines are not compatible.*“¹¹⁸

Po roce 1937 figurují ve zprávách *Sicherheitsdienst*¹¹⁹ jako ideologičtí nepřátelé nacistického režimu: komunisté, Židé a křesťané.¹²⁰ R. Heydrich pak označuje Židy a katolickou církev, projevující se prostřednictvím politických institucí, za největší nepřátele nacionálního socialismu v roce 1936.¹²¹ Stejným způsobem pak tento vztah ke křesťanství dokládají oficiální příručky. V textu z roku 1937 o SS se praví: „*Žijeme v epoše závěrečného střetu s křesťanstvím. Jedním z poslání SS je dát německému lidu na následujících padesát let nekřesťanské ideologické základy umožňující vést život hodný jeho povahy.*“¹²² V organizační příručce NSDAP se říká: „*Bravery is valued by the SS man as the highest virtue of men in a struggle for his ideology. He openly and unrelentingly fights the most dangerous enemies, of the State: Jews, Free Masons, Jesuits, and political clergymen.*“¹²³

Vypořádání se s církvemi brali jako nutnost i jednotliví úředníci a správci německých zemí z řad NSDAP, nejenom její špičky. *Gauleiter*¹²⁴ Florian v dopise R. Hessovi datovaném 23. září 1940 píše: „*The churches with their Christianity are the danger against which to fight is absolutely necessary.*“¹²⁵ *Regierungsrat*¹²⁶ Roih v dopise z 22. září 1941 adresovaném *Sipo* o církevní politice německého státu říká: „*The immediate aim: the church must not regain one inch of the ground it has lost. The ultimate aim: Destruction of the Confessional Churches to be brought about by the collection of all material obtained through the intelligence service*

^{117/} Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek 4: 1940-1942*, Praha 2010, str. 16.

^{118/} *Nazi conspiracy and aggression*, Washington 1946, vol. I., str. 265.

^{119/} *Sicherheitsdienst – SD (Bezpečnostní služba)* zpravodajská služba vytvořená SS.

^{120/} Robert S. WISTRICH, *Hitler a holocaust*, Praha 2008, str. 166.

^{121/} Richard J. EVANS, *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009, str. 199.

^{122/} *Ibidem*, str. 211.

^{123/} *Nazi conspiracy and aggression*, Washington 1946, vol. IV., str. 495, dokument 1855 – PS.

^{124/} *Gauleiter* – vůdce místní organizace NSDAP.

^{125/} *Nazi conspiracy and aggression*, Washington 1946, vol. I., str. 264.

^{126/} *Regierungsrat* – oficiální titul vyššího státního úředníka

*activities which will at a given time be produced as evidence for the charge of treasonable activities during the German fight for existence.*¹²⁷

Celkově pak lze o osudu církví a křesťanů v případech nacistického „konečného vítězství“ pouze citovat Adolfa Hitlera. O úmyslech Adolfa Hitlera ve vztahu k církvím svědčí jeho úvaha z 13. 12. 1941: *„Válka skončí. Poté bude třeba se věnovat poslednímu velkému úkolu naší doby – vyřešení problému církve. Teprve potom bude německý národ v bezpečí.*“¹²⁸ Následovně o budoucnosti církví Adolf Hitler 18. 1. 1942 dodává: *„Největšími škůdci národa jsou naši faráři obou konfesí. Dnes jim nemohu dát odpověď, ale všechno se zapisuje do mého velkého zápisníku. Přejde okamžik, kdy si to s nimi bez dlouhých štráchů vyřídím. V takových časech nebudu brát ohled na nějaké právníké formulky. Tady rozhodují jen pojmy účelných opatření.*“¹²⁹ Stejně smýšlejí o vyřešení církevní otázky „po konečném vítězství“ i jiní přední pohlaváři Třetí říše. Josef Goebbels si 7. listopadu 1941 zaznamenává do deníku: *„Od SD dostávám zprávu o poslední biskupské konferenci. Ve skutečnosti to bylo koncilium sabotáže a defetismu... Katolická církev svým chováním trvale diskredituje nacionální smýšlení katolické části našeho národa. Po válce se to velmi těžce vymstí, neboť my se nebudeme přirozeně zdráhat vyložit v pravý čas na stůl nahromaděné úcty.*“¹³⁰ Jak potom vypadaly reálné výsledky politiky nacionálního socialismu ve vztahu k církvím, hovoří dokumenty z Polska. V arcidiecézy v Poznani v dubnu roku 1940: *„...5 priests shot; 27 priests confined in harsh concentration camps at Stuttholf and in other camps; 190 priests in prison or in concentration camps...*“¹³¹ V diecézy Chelmno potom: *„...where about 650 priests, were installed before the war only 3% were allowed to stay, the 97% of them were imprisoned, executed, or put into concentration camps. By January 1941 about 700 priests were killed, 3000 were in prison or concentration camps.*“¹³²

2.2. Chápání nacionálního socialismu

14. května 1934 předává E. Pacelli (budoucí papež Pius XII.) Hitlerovu velvyslanci v Římě Diegovi von Bergen toto memorandum: *„Církev jako strážkyně Kristovy*

^{127/} *Ibidem*, vol. I., str. 264.

^{128/} Henry PICKER, *Hitlerovy rozhovory u kulatého stolu*, Frýdek-Místek 2005, str. 98.

^{129/} *Ibidem*, str. 130.

^{130/} Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek 5: 1943-1945*, Praha 2010, str. 279.

^{131/} *Nazi conspiracy and aggression*, Washington 1946, vol. V., str. 1078, dokument 3279 – PS.

^{132/} *Ibidem*, str. 1079, dokument 3279 – PS.

víry nemůže bez odporu přihlížet k tomu, jak je mládeži, nositelce další generace, kázáno místo radostného poselství Kristova učení vzdorovitě a klamně poselství nového rasového materialismu a jak jsou k tomu zneužívány státní instituce.¹³³

Důležitým mezníkem ve vztahu k nacionálnímu socialismu je encyklika *Mit brennender Sorge*. Po jejím otištění 21. května 1937 Adolf Hitler nařizuje zabavit všechny exempláře encykliky a další zveřejnění je zakázáno. Firmy, které ji vytiskly, byly zavřeny.¹³⁴ V encyklice *Mit brennender Sorge* se říká: „*Wer die Rasse, oder das Volk, oder den Staat, oder die Staatsform, die Träger der Staatsgewalt oder andere Grundwerte menschlicher Gemeinschaftsgestaltung – die innerhalb der irdischen Ordnung einen wesentlichen und ehrengbietenden Platz behaupten – aus dieser ihrer irdischen Wertskala herauslöst, sie zur höchsten Norm aller, auch der religiösen Werte macht und sie mit Götzenkult vergöttert, der verkehrt und fälscht die gottgeschaffene und gottbefohlene Ordnung der Dinge. Ein solcher ist weit von wahren Gottesglauben und einer solchem Glauben entsprechenden Lebensauffassung entfernt.*“¹³⁵ A dále: „*Nur oberflächliche Geister können der Irrlehre verfallen, von einem nationalen Gott, von einer nationalen Religion zu sprechen, können den Wahnversuch unternehmen, Gott, den Schöpfer aller Welt, den König und Gesetzgeber aller Völker, vor dessen Größe die Nationen klein sind wie Tropfen am Wassereimer, in die Grenze eines einzelnen Volkes, in die blutmäßige Enge einer einzelnen Rasse einkerkern zu wollen.*“¹³⁶ Encyklika *Mit brennender Sorge* obsahuje distancování se od všech hlavních myšlenkových principů nacismu. Principu biologické determinace lidské bytosti, ztotožnění rasy s biologií, zbožštění státu, pojetí národního státu jako výlučného a biologického.

Nařízení papeže Pia XI. vedlo k analýze nacistické nauky. Generál řádu jezuitů Władimir Ledóchowski pověřil jezuitu Rabenecka a Franze Hürtha, který učil na semináři v holandském Valkenburgenu, aby provedli analýzu nacionálního socialismu a sestavili teze, jak jej má církev chápat.¹³⁷ Oba jezuité si vzali za materiál k rozboru Hitlerův *Mein Kampf*.¹³⁸ *Seznam tezí k nacionalismu, rasismu a totalitě*, archivně uvedený k 1. květnu 1935¹³⁹ poskytuje solidní vhled do toho, jak

^{133/} Peter GODMAN, *Vatikán a Hitler- tajné archivy*, Příbram 2008, str. 74f.

^{134/} Richard J. EVANS, *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009, str. 205.

^{135/} *Acta Apostolicae Sedis – Commentarium Officiale*, Acta PII PPXI, 10. aprilis 1937, Ser II, v. IV, str. 149.

^{136/} *Ibidem*, str. 149.

^{137/} Peter GODMAN, *Vatikán a Hitler- tajné archivy*, Příbram 2008, str. 62.

^{138/} Gerhard BESIER, *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, Brno 2008, str. 205.

^{139/} Peter GODMAN, *Vatikán a Hitler- tajné archivy*, Příbram 2008, str. 167.

římskokatolická církev chápala nacionální socialismus v Německu. *Svatému oficiu* byl dokument předložen 14. března 1935.¹⁴⁰ Jeden z prvních bodů je nacionalismus. Římskokatolická církev chápala nacionalismus v Německu takto: „*Národ je sám nejvyšším zákonem, posledním a jediným účelem.*“¹⁴¹ Následuje odstavec nazvaný *Nejvyšší všeobecné pravidlo*, v němž jezuité o nacionálním socialismu praví: „*Stát a národ se nemusejí na nic ohlížet než samy na sebe, na vlastní vládnutí a všestranné blaho, a to bez veškerého ohledu na jakékoliv soukromé právní nároky nebo na mezinárodní právo.*“¹⁴² V odstavci nazvaném *Hospodářská praxe* popisují jezuité, jak chápou nacionální socialismus v oblasti hospodářské: „*Bezpodmínečně platí zásada neomezené péče o sebe, případně lásky k sobě a ta se musí používat v hospodářství, jakmile stát vyjednává s jinými státy. Zde se nemůže jednat podle tak zvaných zákonů spravedlnosti, slušnosti a milosrdnosti, které se v žádném případě nehodí k opravdové surové skutečnosti.*“¹⁴³ Poměrně jasnozřivé jsou odstavce *Expanzionismus* a *Militarismus*, v nichž jezuité o nacionálním socialismu píší: „*Vlastní vláda a síla jsou národu dostatečným důvodem k tomu, aby prohlásil expanzionismus za zásadu, prováděl ho tak, že si podrobí jiné národy a jejich území – třeba ozbrojeným násilím – si částečně nebo zcela připojí. Vítězství zbraní je považováno za slavné, a jako takové je pro stát dostatečným důvodem, proto aby v případě mezinárodního konfliktu vyvolal ozbrojenou válku, a zřekl se tak mírového urovnání sporů.*“¹⁴⁴ O lidské přirozenosti, jak ji chápou nacisté, napsali jezuité toto: „*Lidská přirozenost není u všech lidí v podstatě stejná; lidstvo, které nyní obývá zemi, pozůstává se totiž z ras, které jsou navzájem tak rozdílné, že ta nejnižší je vzdálena od nejvyšší právě tak jako od nejvyššího druhu zvířat... Lidstvo, pozůstávající se tak z rozdílných ras, nemá žádný jednotný původ, protože pochází z tolika předků, kolik je ras.*“¹⁴⁵ V odstavci *Pořadí mezi rasami* je charakterizováno myšlení nacistů takto: „*Příroda stanovila určité pořadí mezi rasami. To udává a nese s sebou přirozeným způsobem tak zvaný selektivní boj, který panuje mezi všemi způsoby života, a ‚právo silnějšího‘, podle kterého má jedna rasa převahu nad druhou. Pouze a jen vítězství v tomto boji – a to může být dosaženo i hrubým násilím, podvodem nebo zabíjením – propůjčuje podle zákonů přírody*

^{140/} Gerhard BESIER, *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, Brno 2008, str. 205.

^{141/} Peter GODMAN, *Vatikán a Hitler- tajné archivy*, Příbram 2008, str. 169.

^{142/} *Ibidem*, str. 169.

^{143/} *Ibidem*, str. 169.

^{144/} *Ibidem*, str. 169.

^{145/} *Ibidem*, str. 171.

*právo ovládat jiné rasy, a odůvodňuje nezvratný nárok na říši, kterou příroda přiřkne vítězné rase.*¹⁴⁶ 12. července 1936 šel do tisku návrh, který měl tři díly.¹⁴⁷

O rasovém chápání lidí se píše toto: „Rozdíly mezi rasami se nesmějí přehánět natolik, aby byla zpochybněna jednota lidstva, která je od jeho počátku. A nemělo by se nikdy zapomínat na to, že zákon lásky a spravedlnosti platí pro všechny rasy...“¹⁴⁸ 13. dubna 1938 jsou instrukce k odsouzení nacionálního socialismu otištěny v oficiálních novinách *L'Osservatore Romano*.¹⁴⁹

2.3. Protesty proti eutanazii

Samostatnou kapitolu o vztahu křesťanů k nacismu tvoří nesouhlas s *Akcí T4*. Oficiální odpor proti nacistickému projektu eutanazie, se vzedmul především z církevních kruhů. Dr. Karsten Jaspersová, přednostka psychiatrické kliniky v Bethelu, podala na iniciátory vyvrážování duševně nemocných trestní oznámení. Dalším odpůrcem medicínských vražd byl Karl Bonhoeffer, psychiatr z berlínské univerzity a šéf nemocnice Charité, otec Dietricha Bonhoeffera.¹⁵⁰ Dalšími odpůrci byli pastor Paul-Gerhard Braune, ředitel Hoffnungstalského ústavu v Berlíně a pastor Fritz von Bodelschwingh.¹⁵¹ Oba patřili k protestantské skupině *Vyznavačské církve*. Fritz von Bodelschwingh byl ředitelem domu Bethel v Bielefeldu, pečujícího především o epileptiky.¹⁵² Doktor Gottfried Ewald, jeden z lékařů, kteří byli požádáni o hodnocení pacientů určených k likvidaci, se odmítl na celé akci podílet.¹⁵³

Historicky je odpor římskokatolické církve proti eutanazii jako neslučitelný s křesťanstvím zmíněn v dopisu, adresovaném říšskému ministru spravedlnosti v roce 1934, ohledně nového zákoníku. Citován je výslovně termín „život nehodný života“, přičemž němečtí biskupové považovali eutanazii za odporující křesťanskému právu a myšlení a výslovně dodávali neslučitelnost křesťanského uvažování se zabíjením nevyléčitelně nemocných: „*The same is true of the killing of the incou-*

^{146/} *Ibidem*, str. 177.

^{147/} *Ibidem*, str. 100.

^{148/} *Ibidem*, str. 102.

^{149/} *Ibidem*, str. 248.

^{150/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 107 a 116.

^{151/} *Ibidem*, str. 123.

^{152/} *Ibidem*, str. 118.

^{153/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 278.

rably insane.“¹⁵⁴ Další vyjádření římskokatolických biskupů k otázce eutanazie je petice z 11. srpna 1940, v níž se praví: „*Consent to the extermination of so-called life unfit to live is cut of the question...*“¹⁵⁵

6. listopadu 1940 je datován dopis mnichovského arcibiskupa, kardinála Faulhabera říšskému ministru spravedlnosti Guertnerovi ohledně eutanazie mentálně postižených. Dopis se několikrát odvolává na předchozí odmítavá vyjádření německých biskupů. Ve své podstatě je příkladem argumentace církve nejenom proti eutanazii mentálně postižených, ale i proti definici „žití nehodných životů“. Mezemi uvažování dopisu je přirozené právo, teologickým argumentem je vedle toho samozřejmě neznalost okamžiku smrti každého člověka a Bůh jako garant řádu světa. Přirozené právo tvoří hlavní argument proti státem prováděné eutanazii. Z hlediska historie se s pojetím přirozeného práva snaží vypořádat již první systematictí obhájci eutanazie, Karl Binding a Alfred Hoche.

V dopise však zaznívá i ohrazení se oproti ekonomickému argumentu ve prospěch eutanazie a utilitarismu: „*According to the Christian ideology, ill and suffering life, not only fighting and economically valuable life, has a vocation to fulfill, within the whole of people...Even the sick person has a right to be evaluated not only according to his economic value.*“¹⁵⁶ Zaznívá i upozornění na nemožnost objektivního hodnocení života tam, kde neexistuje svobodná vůle a provinění: „*The victims of euthanasia are not criminal but sick people.*“¹⁵⁷ Kardinál Faulhaber stejně jako münsterský biskup Clemens von Galen se zamýšlí i nad vztahem nacistického myšlení k tomu, co on považuje za civilizovanost: „*The civilized nation, even if it does not consider itself as purely a nation of welfare, has in the school of Christianity, cared in a generous way for the rescue of sick lives. It has trained physicians, set up hospitals and mental institutions...*“¹⁵⁸ Faulhaber pokračuje odmítnutím celého rozhodovacího procesu, jímž byli mentálně postižení posuzováni: „*We cannot believe that men of medical science, who chose the high profession of saving and maintaining sick life, could turn their medical profession to the contrary by aiding the extermination of sick lives. It is even harder to believe that*

^{154/} Dokument NO. NO-846, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 494 (PDF).

^{155/} *Ibidem*, str. 494 (PDF).

^{156/} *Ibidem*, str. 496 (PDF).

^{157/} *Ibidem*, str. 497 (PDF).

^{158/} *Ibidem*, str. 497 (PDF).

*the public administration of law should leave one of its highest rights – the right to condemn to death – to men of medical science.*¹⁵⁹

Nejhlasitějším a nejvíce známým veřejným protestem proti nacistickému provádění eutanazie bylo kázání münsterského biskupa Clemense von Galena. 3. srpna 1941 označil v kázání zabíjení duševně nemocných pacientů a ideologii, jež hlásá právo násilně brát život invalidům a starým osobám, za katastrofální věc. Von Galen říká: „*O ubohých a neproduktivních lidech, chcete-li, ale znamená to, že kvůli tomu ztratili právo na život?*“ Galen žádal, aby iniciátoři vraždění - nacističtí předáci - byli vyloučeni ze společnosti, kam podle něj nepatří, a přenechání Boží odplatě.¹⁶⁰ V kázání potom biskup Galen mluvil o posledních náletech RAF, které nepovažoval za „zbabělý letecký teror“, jak znělo obvyklé úřední vyjádření, ale za „Boží trest“.¹⁶¹ Galenovo kázání nebylo šířeno pouze z kazatelen, ale i ve formě letáků shazovaných RAF.¹⁶²

Na okraj je nutné uvést důležitý postřeh Theo Langa o fungování myšlení nacionálního socialismu: „... *a physician /usually an SS doctors/ who establishes „the fact“ that the old people are mentally deficient...*“¹⁶³ Tato snaha koresponduje například i s estetikou nacionálního socialismu, zdůrazňujícího zdraví a mládí a v ikonografii s protěžováním postav vojáků, farmářů a dělníků.¹⁶⁴ Zobrazení postav starých lidí z malířství Třetí říše takřka vymizí. Výjimkou je například obraz Thomase Baumgartnera *Farmers at Mealtime* a Adolfa Wisse *Kalenberg Farm Family*, kde jsou však postavy starších rodinných příslušníků v pozadí nebo se jedná opět o ikonografii farmáře a jeho rodiny.

Záznamy Hitlerových myšlenek z pera jeho adjutanta Pickera o biskupu Galenovi říkají: „*Jestliže on – šéf /Hitler/ - v církevních otázkách před veřejností mlčí, chytří lišáci katolické církve tomu dobře rozumí. Dokáže si proto také představit, že takový muž jako je biskup von Galen, ví, že po skončení války mu to spočítá.*“¹⁶⁵ Mínění Martina Bormanna potom bylo, že za toto kázání by měl biskup viset. 12. srpna 1941 vydává ministerstvo propagandy memorandum, podle kterého by jakékoliv kroky proti Galenovi z něj učinily pouze mučedníka. Joseph Goebbels se

^{159/} *Ibidem*, str. 497 (PDF).

^{160/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 121f.

^{161/} Götz ALY, „*Konečné řešení*“ – Přesun národů a vyhlazení evropských Židů, Praha 2006, str. 187.

^{162/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 121f.

^{163/} Dokument No. 1556-PS, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 688-689 (PDF).

^{164/} Berthold HINZ, *Art in the Third Reich*, New York 1979, str. 65-75, str. 77-79, str. 110- 156.

^{165/} Henry PICKER, *Hitlerovy rozhovory u kulatého stolu*, Frýdek-Místek 2005, str. 544.

obával, že v případě, že by se biskupovi cokoliv přihodilo, nacisté by mohli Münster a možná i celé Vestfálsko odepsat.¹⁶⁶ Josef Goebbels ve svém deníku z válečných let o dalším kázání biskupa z Münsteru píše: „*Münsterský biskup /von Galen/ pronesl proti odvetě /bombardování anglických měst/ projev, který se nedá ani popsat. Kdybych tento projev zveřejnil, byl bych určitě na ulici zbit. Polemizuje s tím, že se chceme Anglii pomstít. Podle něj nelze ani po nejtěžších leteckých útocích jednat podle zásady oko za oko, zub za zub; není to prý křesťanské a ani německé.*“¹⁶⁷

Dalším protestem je dopis biskupa Hilfricha z Limburgu, zaslaný 13. srpna 1941 do Berlína říšskému ministru spravedlnosti s kopií ministru vnitra a ministru pro církevní záležitosti, ve kterém biskup protestuje proti vraždění pacientů v ústavu v Hadamaru. V dopise se praví: „*Several time a week buses arrive in Hadamar with a considerable number of such victims... all God-fearing men consider this destruction of helpless beings as crass injustice. And if anybody says that Germany cannot win the war, if there is yet a just God, these expressions are not the result of a lack of love of fatherland but of a deep concern for our people... I beg you most humbly, Herr Reich Ministr, in the sense of the report of the Episcopate of July 16 of this year, to prevent further transgressions of the Fifth Commandment of God.*“¹⁶⁸ Dále je možné uvést dopis kapitulního vikáře z Paderbornu z 12. srpna 1941 místnímu *Landeshauptmannovi* s úpěnlivou prosbou o zastavení zabíjení nevinných lidí.¹⁶⁹ Stejným způsobem hovoří o protestech nebo odsuzování eutanazie mentálně postižených zpráva o náladě německého obyvatelstva, určené pro *SD* nebo *NSDAP*. Například zpráva z 25. února 1941, v příloze datované 24. února, mluví o incidentech v Absbergu, při „transportu defektních osob“ z kláštera Ottilienheim. Obyvatelé se k transportu mentálně postižených vyjadřovali takto: „*The State must be in a bad way now.*“ Zpráva potom dodává, že tento názor zastávalo především katolické obyvatelstvo.¹⁷⁰ Biskupové církevních provincií Osnabrück, Paderborn a Cologne zasílají 28. srpna 1941 říšskému ministru spravedlnosti dopis protestující proti zabíjení nemocných. Ohrazují se i proti utilitaristickému slovníku,

^{166/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 122.

^{167/} Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek 5: 1943-1945*, Praha 2010, str. 114.

^{168/} Dokument NO.NO-615-PS, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 501 (PDF).

^{169/} Dokument NO.NO-189, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 394 (PDF).

^{170/} Dokument NO.D-906, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 310 (PDF).

používanému ve vztahu k nemocným a poněkud zoufale se odvolávají i na trestní zákoník. Kopie je zaslána do říšského kancléřství.¹⁷¹

Protesty proti eutanazii v nacistickém Německu pocházely od právníků jako pokrytecké ohrazení se proti neukotvenosti v německém zákonodárství. Především však z řad církví.¹⁷² Domněnky o zastavení programu eutanazie v roce 1941 na základě protestů z řad církve a pobouření veřejného mínění¹⁷³, v situaci totalitního státu bez vlivu veřejného mínění jsou mylné a neodpovídají faktům. Celá akce byla zastavena v roce 1941 po dosažení předem stanoveného a vypočteného počtu mrtvých.

Nacisté se museli vypořádat s demokracií, osvícenstvím a křesťanstvím. Nacisté paradoxně za své nepřátele považovali jak linii osvícenství, tak církev, která mnohdy dávala osvícenství do klatby jako svého nepřítele. Státem nucené sterilizace a eutanazie jednaly jak proti filosofickým humanitním ideálům Kantovým, Lockově tvrzení o právu každého člověka na vlastnictví sebe sama, tak proti teologickým formulacím o právu každého na život, obsaženým například v encyklice Pia XI. *Casti Connubi* z roku 1930. Jako důkaz o myšlenkovém směřování nacionálního socialismu proti demokracii, osvícenství a křesťanství lze uvést deníkový záznam Josepha Goebbelse z 29. dubna 1935 o jednom z jeho veřejných projevů: „*Mám svůj den a jdu na to zostra. Proti demokracii, páterům a jsem odměněn bouřlivým potleskem. Jsem velkolepě rozjetý.*“¹⁷⁴

Historik Robert S. Wistrich postoj nacionálního socialismu ke křesťanství shrnuje takto: „*Byla to židovsko-křesťanská etika (jejímž definitivním ztělesněním byl pro Hitlera sv. Pavel), jež odcizila lidstvo harmonii přirozeného pořádku ve jménu „lži“ o vše přesahujícím Bohu. Židovské křesťanství ve své zesvětštělé podobě dalo vzniknout, alespoň podle něj /Hitlera/, současným učení o pacifismu, rovnosti před Bohem a zákonem, o bratrství mezi lidmi a soucitu se slabými, které nacismus musel všechny vykořenit. V nacistickém novém evropském pořádku neměly křesťanské ideály dobročinnosti, pokory a skromnosti žádné místo.*“¹⁷⁵

^{171/} Dokument NO.NO-616-PS, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 503-505 (PDF).

^{172/} Ernst KLEE, „*Euthanasie*“ im NS-Staat – Die „*Vernichtung lebensunwerten Lebens*“, Frankfurt 1985, str. 206 – 219.

^{173/} Srovnej: Vivien SPITZOVÁ, *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, str. 18f. Nejnověji: Marta MUNZAROVÁ, *Proč NE eutanazii*, in *Filosofický časopis*, 2012/3, str. 411.

^{174/} Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek3: 1935-1939*, Praha 2009, str. 19.

^{175/} Robert S. WISTRICH, *Hitler a holocaust*, Praha 2008, str. 166.

3. BIOLOGICKÝ DETERMINISMUS

3.1. Výchozí teze

Jedno z nejdůležitějších rozpoznání ohledně charakteru myšlení nacionálního socialismu učinil Richard M. Lerner vycházející z pojetí člověka, tak jak jej nacionální socialismus chápal. Lerner považuje sociální darwinismus za složku myšlení nacionálního socialismu, používá však termín „biologický determinismus“ pro popis neredukovatelné podstaty uvažování nacionálního socialismu.¹⁷⁶ Považuji Lernerovy závěry ohledně biologického determinismu v myšlení nacionálního socialismu za nejpřínosnější a nejuvstíznější a akceptuji je v plné šíři.

Bližší zkoumání biologického determinismu jako antropologického pojetí a populační politiky nacionálně socialistického Německa vede některé badatele i k otázce po vhodnosti konceptu totalitarismu pro komparaci Třetí říše a SSSR.¹⁷⁷ Stejným způsobem je nutné zkoumat i vztah mezi italským fašismem a německým nacionálním socialismem. Jednak z časového hlediska – období od uchopení moci Mussolinim až do připojení k Německu a dále období Itálie jako nesamostatného státního útvaru. Následovně z obsahového hlediska. Výrazný antisemitismus začíná v Itálii až srpnem 1938 přijetím *Prohlášení rasistických vědců*, publikovaným 5. srpna 1938 v časopise *Obrana rasy* a 15. srpna 1938 v novinách *Giornale d'Italia* pod titulem *Fašismus a rasové problémy*. Podepsáni jsou L. Businco (asistent na katedře patologie), L. Cipriani (profesor antropologie), A. Donaggio (prezident Italské psychiatrické společnosti a ředitel psychiatrické kliniky v Bologni), L. Franzi (asistent na pediatrické klinice), F. Savorgnan (profesor demografie), N. Pende (ředitel patologického institutu římské univerzity), F. Zavattari (ředitel institutu zoologie římské univerzity), S. Visco (ředitel institutu fyziologie římské univerzity), M. Ricci (asistent katedry zoologie). V *Prohlášení* se praví: „*Pojem rasy je pojmem ryze biologickým... Jestliže Italové jsou odlišní od Francouzů, od Turků... není tak jen proto, že mají odlišné jazyky a historii, ale protože rasový základ těchto lidí je rozdílný... Otázka rasismu v Itálii musí být pojata z hlediska čistě biologického...*“¹⁷⁸ Posléze jsou přijaty nejrůznější dekrety s antisemitského zákonodárství.

^{176/} Richard M. LERNER, *Final solutions: biology, prejudice, and genocide*, The Pennsylvania State University Press 1992, str. 16, 17, 22f.

^{177/} *Za obzor totalitarismu*, Michael GEYER, Sheila FITZPATRICKOVÁ edit., Praha 2012, str. 125.

^{178/} Petra SKŘEJPKOVÁ, Ladislav SOUKUP, *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století*, Praha 2011, str. 41f.

3.2. Biologický determinismus jako sebecpochopení nacistů

Nacisté sami sebe chápali v intenci biologického determinismu. Rudolf Hess na masovém mítinku v roce 1934 pronesl: „*Nacionální socialismus není ničím jiným, než aplikovanou biologii.*“¹⁷⁹ Stejně označil nacismus za aplikovanou biologii Hans Schemm, ministr bavorské vlády v roce 1934.¹⁸⁰ Tato myšlenka a její účinnost však nebyla jednostranná. Když nacističtí představitelé po roce 1933 činili podobná prohlášení, pouze opakovali výroky předních německých vědců, jako byl Fritz Lenz. V roce 1931 Lenz v knize *Menschliche Auslese* prohlašuje, že národní socialismus je nutné považovat za aplikovanou biologii.¹⁸¹ Jeden z nacistických lékařů odpovědný za selekce vězňů ve vyhlazovacích táborech, s nimiž prováděl Robert Jay Lifton poválečné rozhovory, mu vypověděl: „*Nacionální socialismus jsme chápali z biologického hlediska, my jsme v politice uplatňovali ryze biologické principy.*“¹⁸² Podobné sebecpochopení však není poválečnou sebecprojekcí, ale potvrzují jej i výpovědi dalších biologů, lékařů a vědců. Rudolf Ramm v roce 1943 tvrdil: „*Biologie a genetika jsou kořeny, z nichž vyrůstá národně socialistický pohled na svět.*“¹⁸³

Stejně uvažování je konstantní i pro Adolfa Hitlera, ať již v jeho jednotlivých veřejných nebo neveřejných projevech či v *Mein Kampf*. Adolf Hitler praví: „*Nacionální socialismus je střízlivá ideologie, vycházející z reality a je založena na nejjasnějším vědeckém poznání a jeho duševním vyjádření. Jestliže jsme otevřeli srdce lidí pro toto učení a jestliže v tom nyní pokračujeme, nevede nás touha vnést do lidí mystiku, jež leží mimo cíle a smysl naší doktríny... Neboť nacionálně socialistické hnutí není založeno na kultu. Je to rasová a politická filosofie, jež vyrůstá výlučně z rasových východisek. Jejím smyslem není být mystickým kultem. Místo toho má kultivovat a řídit lid, vymezený jeho krví.*“¹⁸⁴

Biologické a medicínské metafory pronikly do nacistického myšlení a vedly od nucených sterilizací až k přímému zabíjení v táborech.¹⁸⁵ Biologická determinace člověka byla pojímána jako absolutní i ve sféře sociální. Eugen Fischer, původně

^{179/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 52.

^{180/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 73.

^{181/} *Ibidem*, str. 71.

^{182/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 53.

^{183/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 17.

^{184/} Richard J. EVANS, *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009, str. 216.

^{185/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 35.

stoupenec umírněného křídla eugenického hnutí v době demokratické Výmarské republiky, napsal: „*Všechny lidské rysy, normální i patologické, fyzické i mentální, jsou utvářeny dědičnými faktory.*“¹⁸⁶ Podobné úvahy, přenesené do sociální roviny, byly běžné. Sigfried Koller, zkoumající jako vědec krevní skupiny, propagoval názor, že sociální deviace jsou plně geneticky podmíněné, a proto dědičné.¹⁸⁷

Právní chápání biologického determinismu v nacistickém Německu je též hodno pozornosti. Občan měl mít doklad o svém rasovém původu *Ahnenpass*. V dokumentu byla striktně vymezena data, která musí obsahovat a určen postup jeho vyplnění. V první části dokumentu nazvaném *Rasový princip* se praví: „*Názor, zakořeněný v nacionálně socialistickém myšlení, že nejvyšší povinností národa je udržet v čistotě svou rasu a svou krev před cizími vlivy a vymýtit do národa proniknuvší prvky cizí krve, vychází z vědeckých poznatků nauky o dědičnosti a z rasových výzkumů.*“ Druhou částí dokladu je *Pojem árijského původu* a další jsou *Ustanovení*, kde je definován Árijec a Neárijec a dále dokumenty, které je nutné doložit. Doklad o rasovém původu je pro státní zaměstnance nutné doložit předložením rodných (křestních) listů a oddacích listů svých předků.¹⁸⁸

3.3 Biologický determinismus a rasismus v pojetí nacionálního socialismu

Na sklonku 19. století dochází k posunu antisemitismu směrem k biologické koncepci. Lee McGowan píše: „*Tato biologická koncepce ‚přežití nejsilnějšího‘ znamená zásadní proměnu v myšlení radikální pravice a vedla k myšlence rasové čistoty a dokonalosti, která se v extrémní podobě projevila za nacismu.*“¹⁸⁹ Židovské obyvatelstvo bylo v Německu na sklonku 19. století začleněno do majoritní společnosti. Většina si uvědomovala větší či menší přítomnost latentního antisemitismu, možnost úniku v podobě konverze vždy existovala. Nový pseudointelektuální názor tuto cestu přehradil.¹⁹⁰ Lee McGowan pokračuje: „*Rasový antisemitismus prohlašoval, že asimilace a konverze nemohou změnit biologické kódy...*“¹⁹¹ G. P. Wegner vyvozuje závěr: „*A crucial development in the history of anti-Semitism, and one of which remains of great importance in this investigation, was the*

^{186/} Richard OVERY, *Diktátory – Hitlerovo Německo a Stalinovo Rusko*, Praha 2006, str. 219.

^{187/} Hans-Henning SCHARSACH, *Lékaři a nacismus*, Praha 2001, str. 30.

^{188/} Václav HAJN, *Der Ahnenpass – prověrka rasové čistoty*, in sborník *Dějiny, rasa a kultura*, Plzeň 2005, str. 77f.

^{189/} Lee MCGOWAN, *Radikální pravice v Německu*, Praha 2004, str. 42.

^{190/} *Ibidem*, str. 42.

^{191/} *Ibidem*, str. 43.

*emergence of scientific racism in late nineteenth century that cast new rationalizations for prejudicial attitudes toward Jews.*¹⁹²

Historik R. J. Lifton zaznamenal vyjádření jednoho z nacistických lékařů: „*Rasová otázka.../a/ odpor vůči židovské rase... nijak nesouvisejí se středověkým antisemitismem, ... nýbrž /pouze/ se seberealizací, s völkisch seberealizací.*“ R. J. Lifton pak vyvozuje: „*Jinými slovy, že to vše byla záležitost vědecké biologie a zájmu společnosti.*“¹⁹³ V roce 1934 zveřejnil v časopise *Stráž národního zdraví* dr. Eugen Stähle článek *Krev a rasa: výsledky nového výzkumu*, referující o hypotetické možnosti s devadesátiprocentní spolehlivostí určit, komu patří krevní vzorek: „*... co by to mohlo znamenat, kdybychom uměli určit Árijce už v laboratorní zkumavce! Pak by Židovi /ve snaze uniknout odhalení/ nepomohl ani podvod, křest, změna jména, občanství, ba ani operace nosu. Svou krev člověk změnit nemůže!*“¹⁹⁴ Fritz Lenz ve stejném smyslu píše: „*To ale nic nemění na faktu, že lamarckistická doktrína je jen iluze. Ze Židů se nestanou Němci, ani když budou psát knihy o Goethem.*“¹⁹⁵

Stejným způsobem pak Adolf Hitler v *Mein Kampf* píše o povaze antisemitismu všenežmeckého hnutí toto: „*Die alldeutsche Bewegung hatte wohl recht in ihrer prinzipiellen Ansicht über das Ziel einer deutschen Erneuerung, war jedoch unglücklich in der Wahl des Weges. Sie war nationalistisch, allein leider nicht sozial genug, um die Masse zu gewinnen. Ihr Antisemitismus aber beruhte auf der richtigen Erkenntnis der Bedeutung des Rassenproblems und nicht auf religiösen Vorstellungen.*“¹⁹⁶ Adolf Hitler rozlišuje mezi antisemitismem náboženského typu a rasového typu s jeho biologickým a deterministickým chápáním člověka v textu *Mein Kampf* i dále. Antisemitismus křesťanskosociální strany ve Vídni chápe Adolf Hitler takto: „*Es war ein Scheinantisemitismus, der fast schlimmer war als überhaupt keiner; denn so wurde man in Sicherheit eingelullt, glaubte den Gegner an den Ohren zu haben, wurde jedoch selbst an der Nase geführt.*“¹⁹⁷ Důležitou inspirací Hitlerova myšlení bylo více než padesát knih, které obdržel darem od Julia Friedricha Lehmana.¹⁹⁸ Nakladatelství *J. F. Lehmann Verlag* bylo předním vydavatelem nejenom lékařských učebnic a příruček, ale i publikací s tematikou biologic-

^{192/} Gregory P. WEGNER, *Anti-semitism and schooling under the Third Reich*, New York and London 2002, str. 2.

^{193/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 162.

^{194/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 88.

^{195/} *Ibidem*, str. 64.

^{196/} Adolf HITLER, *Mein Kampf*, München 1943, str. 133.

^{197/} *Ibidem*, str. 132.

^{198/} Timothy W. RYBACK, *Hitlerova soukromá knihovna*, Praha 2010, str. 110.

kého rasismu. Hitlerova knihovna obsahuje studii z pera Eugena Fischera, Fritze Lenze a Erwina Baura nazvanou *Grundriß der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygiene*, vydanou v Mnichově roku 1921 v nakladatelství Lehmann. Nakladatel v prvním díle napsal věnování: „Panu Adolfu Hitlerovi jako stavební kámen důležitý pro hlubší pochopení věci. Vřele oddaný J. F. Lehmann.“¹⁹⁹ Adolf Hitler knihu četl, když ve vězení sepisoval *Mein Kampf*.²⁰⁰ Dále Hitlerovi byla v oddaném přátelství věnována příručka doktora Otto Kankelaita *Ukončování schopnosti reprodukce z rasově hygienických a sociálních důvodů* z roku 1929. Další knihy jsou z pera F. K. Günthera, například *Rasová typologie německého národa*.²⁰¹

Jedním z důležitých mezníků v dějinách holocaustu je konference ve Wannsee z 20. ledna 1942. Podle citace protokolu *SS-Obergruppenführer* R. Heydrich, jmenovaný pověřenec pro přípravu „konečného řešení židovské otázky“ v Evropě, pozval činovníky jednotlivých ministerstev kvůli vyřešení základních otázek.²⁰² Součástí protokolu je i kalkulovaný počet zbývajících Židů v Evropě, včetně zemí spojenců Německa, zemí nepřátelských Německu a zemí neutrálních. V textu protokolu se pak o povaze antisemitismu nacistů píše: „Při uvedených počtech Židů v různých státech jde pouze o Židy podle vyznání, protože tam částečně ještě neexistuje označení Židů podle rasových zásad. Vyřešení tohoto problému bude v jednotlivých zemích narážet na určité těžkosti, vzhledem k všeobecnému postoji a pojetí...“²⁰³ Samotnou otázkou zůstává evidence a identifikace jednotlivých osob. V Německu začala registrace všech Židů při sčítání lidu z 16. června 1933, které se jako zásadním kritériem řídilo náboženskou příslušností. První nařízení k *Zákonu o říšském občanství* ze 14. listopadu 1935 definovalo pojem „židovský původ“.²⁰⁴ 6. ledna 1938 vydala německá vláda jednotné říšskoprávní evidenční předpisy. *Říšský evidenční řád*, vyžadující dokazování árijského původu, v Německu poprvé zajišťoval kompletní evidenci obyvatel.²⁰⁵ V Německu, Sudetech a anektovaném Rakousku se 17. května 1939 konalo sčítání lidu. To bylo rozhodujícím krokem k plošné registraci židovského obyvatelstva, k evidenci všech neárijců a míšenců

^{199/} *Ibidem*, str. 110.

^{200/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 33 a 70

^{201/} Timothy W. RYBACK, *Hitlerova soukromá knihovna*, Praha 2010, str. 111.

^{202/} Mark ROSEMAN, *Setkání ve vile u jezera*, Praha 2003, str. 134.

^{203/} *Ibidem*, str. 137.

^{204/} Jörg OSTERLOH, *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938 – 1945*, Praha 2010, str. 193.

^{205/} *Ibidem*, str. 195.

podle rasových kritérií. Doplnující list ke sčítacím archům, vypracovaný společně SD, pořádkovou policií a říšským statistickým úřadem, obsahoval otázky o původu. Otázky zněly po rodičích, prarodičích, jejich jménech a sňatcích. Prostředník mezi říšským statistickým úřadem a hlavním úřadem pořádkové policie Friedrich Burgdörfer vyjádřil naději: „*Doufám, že se nyní ve staré říši a v Rakousku přiblížíme cíli úplné evidence židovstva a židovských míšenců, a sice za pomoci všeobecného a komplexního zkoumání původu.*“²⁰⁶ Problém židovských konvertitů ke křesťanství pak pojímali nacisté jednoznačně. RSHA a samozřejmě i Adolf Eichmann řadili židovské konvertity ke křesťanství podle rasové definice do cílové skupiny, určené k vyhlazení.²⁰⁷

Důležitou poznámkou na okraj může být, že podobným způsobem v intenci biologického determinismu nacisté plánovali a prováděli svůj postup i vůči jiným národům a etnikům. 6. ledna 1941 H. Himmler píše K. H. Frankovi: „*Před delší dobou jsme jednou mluvili o tom, že pomocí školních prohlídek musíme provést inventuru celého českého národa. Dal jsem nyní vyhotovit návrh příslušného dotazníku pro české školní lékaře a doporučuji jeho přijetí. Důležité ale je, abyste současně pro každé dítě předepsal fotografii, jednu z profilu a jednu en face.*“²⁰⁸ 17. října 1941 na poradě svolané R. Heydrichem o příštích úkolech v Protektorátu zaznává úkol: „*Předpokladem pro posuzování obyvatelstva je rasová inventura, která jednorázově zachytí všechny lidi Protektorátu a rozdělí je podle určitých kritérií.*“²⁰⁹ Posléze byl zahájen nacistickými rasovými odborníky průzkum rasového složení českého národa. Celá akce byla maskována jako rentgenologické vyšetření a také jako evidence pro nové osobní průkazy, tzv. *Kennkarty*. Předstíralo se, že jde o boj proti tuberkulóze.²¹⁰ 18. května 1942 pak R. Heydrich ve svém posledním hlášení A. Hitlerovi a M. Bormannovi sděluje: „*Pět oddílů vybavených rentgenovými přístroji (první z nich již s prací započal) ve spolupráci se zvláštními oddíly rasových examinátorů Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (RSHA²¹¹) podrobí*

^{206/} *Ibidem*, str. 200.

^{207/} David CESARANI, *Eichmann*, Praha 2008, str. 111.

^{208/} Boris ČELOVSKÝ, *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933 – 1945*, Ostrava 1995, str. 280.

^{209/} *Ibidem*, str. 312.

^{210/} Richard SEEMAN, *Cesta do Wannsee*, Středokluky 2008, str. 242.

^{211/} *Reichssicherheitshauptamt – RSHA (Hlavní říšský bezpečnostní úřad)*

*celé obyvatelstvo masové prohlídce a dodají vědecké podklady pro pozdější poněmčení.*²¹²

Stejným způsobem je plánovitě přistupováno k polskému národu. 7. září 1939 sděluje Adolf Hitler vrchnímu veliteli vojsk Brauchitschovi, že si přeje národnostní vyčištění Polska, týž den je oznámení tlumočeno R. Heydrichovi. 12. října 1939 vydává Adolf Hitler rozkaz, že západní část Polska má být poněmčena. V listopadu 1939 němečtí plánovači předestřeli požadavek přímé likvidace polského národa. V roce 1940 byl vypracován *Generalplan Ost (Generální plán pro Východ)*, na jehož základě mělo být v rozpětí třiceti let 80 – 85% Poláků odstraněno z německého sídelního území.²¹³ V oblastech, které měly být osídleny Němci, probíhala evidence a klasifikace obyvatelstva podle rasově biologických vyšetření. V dopise z dubna 1943 *SS Brigadeführer* profesor Dr. Heinrich Teitge, *Hauptabteilungsleiter des Hauptamtes Gesundheit (Vedoucí Hlavního odboru zdravotnictví)* v Generálním gouvernementu, sděluje do Berlína Dr. Poppendieckovi: „*It has been reported that children in the General gouvernement, whose blood is 50% German, are to be examined from racial and health point of view...*“²¹⁴

4. VZTAH PŘÍRODOVĚDCŮ A LÉKAŘŮ K NACIONÁLNÍMU SOCIALISMU

4.1. Vztah přírodovědců k nacionálnímu socialismu

Ideologická struktura biologického determinismu, kterou historicky spojujeme s národním socialismem, je hluboce zakořeněna ve filosofii a institucionální struktuře německých lékařských věd již dlouho před rokem 1939, kdy se program eutanazie rozběhl - do jisté míry ji nacházíme už před rokem 1933.²¹⁵ Model v podstatě pasivní a apolitické vědecké komunity, reagující na čistě vnější politické vlivy, podceňuje nakolik politické iniciativy vycházely z vědecké obce samé, i fakt, že vědci zabývající se lékařstvím aktivně navrhovali a zaváděli klíčové prvky politiky národního socialismu.²¹⁶ Vztah mezi nacistickým režimem a vědeckou obcí nebyl jednostranně zpolitizovaný zasahováním politiky do kompetencí vědy. Například genetik Fritz Lenz si často dobíral sovětské vědce kvůli pokusům zpolitizovat genetiku tím, že ji prohlašovali za socialistickou či proletářskou vědu.

^{212/} Boris ČELOVSKÝ, *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933 – 1945*, Ostrava 1995, str. 341.

^{213/} Robert GELLATELY, *Kdo podporoval Hitlera*, Praha 2003, str. 174f.

^{214/} Dokument No.NO-3269, proces *United State of America v. K. Brandt et al.*, M 887, roll 17, str. 801 (PDF).

^{215/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 12.

^{216/} *Ibidem*, str. 10.

Podle Lenzova tvrzení měla věda být prostá hodnocení a politika v jejím rozvoji neměla hrát žádnou roli. Naopak, věda měla ovlivňovat politickou praxi.²¹⁷ Stejný názor zastával v roce 1943 Eugen Fischer: „*Je to vzácný a obzvláště prospěšný zásah štěstěny, pokud může vědecká teorie vzkvétat v časech, kdy ji velebí oficiální ideologie a její závěry mohou okamžitě sloužit blahu státu.*“²¹⁸

Ernst Lehmann, profesor botaniky v Tübingen, chválil Adolfa Hitlera za to, že si uvědomil nebezpečí rasové degenerace a zasazoval se o to, aby „...*biologie šířila toto poznání a připravila nové zbraně pro budoucí boj*“. Založil měsíčník *Die Biologie* a společnost *Asociace německých biologů*. Jedním z příspěvů byl zoolog, etolog, člen nacistické strany a pozdější nositel Nobelovy ceny, obhájce sociálního darwinismu Konrád Lorenz.²¹⁹ Historička Ute Deichmann o osobě Konráda Lorenze píše: „... *Konrad Lorenz was not only a member of the NSDAP but also a member of the party's Office of Race Policy.*“²²⁰ V roce 1942 se Konrád Lorenz v Polsku účastnil činnosti pracovní skupiny, která je součástí *Reichsstiftung für deutsche Ostforschung (Říšská nadace pro východní studia)*, napojené na universitní prostředí. Nadaci založil v roce 1941 *SS-Obergruppenführer a Reichsstatthalter (Říšský zmocněnec)* pro oblast Wartheland, Arthur Greiser, později jeden z pachatelů přímo odpovědných za genocidu židovského obyvatelstva v Polsku. Konrád Lorenz se podílel na zkoumání vzorku 877 lidí, označených jako německo-polští *Mischlinge*. Zkoumání mělo za cíl vzorově ohodnotit jejich genetickou hodnotu a schopnost přizpůsobit se německé kultuře. Ti, kteří byli považováni za jedince asociální nebo za jedince s podřadnou genetickou hodnotou, byli odesláni do koncentračních táborů, ostatní čekalo poněmčení.²²¹ Konrad Lorenz ospravedlňoval tato stanoviska: „*Povinností rasové hygieny musí být pozorně – a v dnešních časech ještě přísněji – eliminovat morálně podřadné lidské bytosti... Musíme v pravém slova smyslu nahradit všechny faktory, odpovědné za přirozenou selekci ve volné přírodě... V prehistorických dobách lidstva probíhala selekce ve prospěch odolnosti, hrdinství, společenské potřeby výlučně pod tlakem nepřátelských vnějších faktorů. Tuto roli musí na sebe vzít lidská organizace; v opačném případě dojde v důsledku nedostatečných selektivních faktorů k degenerativnímu zničení*

^{217/} *Ibidem*, str. 58.

^{218/} Vivien SPITZOVÁ, *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, str. 29.

^{219/} John CORNWELL, *Hitlerovi vědci*, Praha 2005, str. 90.

^{220/} Ute DEICHMANN, *Biologists under Hitler*, Cambridge 1996, str. 193.

^{221/} *Ibidem*, str. 193f.

*lidstva průvodními jevy domestikace.*²²² Věda a její kritéria sloužila v nacistickém Německu pro racionální zdůvodnění například eutanazie s tím, že s vědeckou platností postulovala přirozenost člověka jako normu pro jeho konečné hodnocení a právo na život. Konrád Lorenz se tak stal jedním z těch, kteří vyzývali k eliminaci geneticky podřadných lidí a byl jedním ze seriózních a etablovaných akademiků, zodpovědných za snahu dodat akademickou hodnověrnost názoru, který by tvořil jednotu s nacistickou eugenikou.²²³

Fritz Lenz, genetik, profesor university v Mnichově, propagátor násilné sterilizace, člen nacistické strany a Hitlerův příznivec, se obával, že dlouhodobá tendence obecně směřuje k degeneraci rasového plemene, nebude-li dána přednost při rozmnožování silným a tělesně schopným.²²⁴ V Lenzově starším prohlášení, obsaženém v jeho diplomové práci pro profesora Alfreda Ploetze se praví, že rasa je měřítkem hodnoty a dále pokračuje, že stát tu není proto, aby hájil práva jednotlivce, nýbrž aby sloužil rase.²²⁵ V studii *Grundriß der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygiene* z roku 1921, na níž spolupracovali Eugen Fischer, Fritz Lenz a Erwin Baur, se objevuje i spojení „nordický ideál“ - *der Nordische Gedanke*. Lenze potěšilo, že jeho knihu četl i Adolf Hitler ve vězení v Landsbergu,²²⁶ tedy v době, kdy psal *Mein Kampf*. V roce 1930 prohlašuje Lenz Adolfa Hitlera za „prvního skutečně významného politika, který rasovou hygienu pojal jako důležitý prvek státní politiky“.²²⁷

Vědci, biologové a lékaři spolupracovali v nacistickém Německu kontinuálně s organizacemi jako například gestapo. V roce 1937 bylo na základě tajného Hitlerova rozkazu sterilizováno kolem pěti set dětí černých vojáků francouzských okupačních vojsk v Porýní a rodilých Němek. Šlo o společnou akci gestapa a universitních vědců, lékařů, antropologů, biologů, psychologů Ernsta Rüdina, Fritze Lenze, Waltera Grosse a Eugena Fischera.²²⁸

222/ Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 167.

223/ John CORNWELL, *Hitlerovi vědci*, Praha 2005, str. 90.

224/ Richard OVERY, *Diktátoraři – Hitlerovo Německo a Stalinovo Rusko*, Praha 2006, str. 219.

225/ Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 45.

226/ Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 33 a 70.

227/ *Ibidem*, str. 56.

228/ *Ibidem*, str. 125.

4.2. Vztah lékařů k nacionálnímu socialismu

Lékaři byli v nacistické ideologii a vraždění angažováni více než kdo jiný. M. Kater vztah lékařů k nastupujícímu nacistickému režimu hodnotí takto: „*In February 1933, most German physicians greeted the new regime with high hopes, expecting it to redress anomalies left over from the health administration of the Weimar Republic.*“²²⁹ Co se týká profesního zastoupení jednotlivých povolání ve Třetí říši v jejich organizacích odsouzených později jako zločinné, největší procento bylo u lékařů. Celkem 45% lékařů bylo členy NSDAP, 26% členy SA, 7% členy SS.²³⁰ Fritz Lenz v roce 1933 napsal: „*Jakýkoliv odpor k ideji rasové hygieny, který se mezi německými lékaři snad dříve nacházel, již vymizel. Jádro německé lékařské obce přijalo požadavky německé rasové hygieny za své a lékařská profese začala v jejich naplňování hrát vedoucí úlohu.*“²³¹ Lenz dále citoval slova Gerharda Wagnera, vedoucího představitele německé lékařské profese: „*Povědomí o rasové hygieně a genetice se stalo, čistě vědeckou cestou, součástí znalostí ohromného množství německých lékařů. Do značné míry to ovlivnilo podstatu světového názoru našeho státu, a dalo by se dokonce říci, že to ztělesňuje základní principy jeho současné existence.*“²³² Cíl lékařské profese stanovil jeden z vůdčích lékařů nacistického Německa Rudolf Ramm z berlínské lékařské fakulty pro každého lékaře takto: „*... /lékař/ má být nejen formálním členem strany, ale musí být i do hloubi duše přesvědčen o platnosti biologických zákonů a z jejich uplatňování učinit cíl svého života.*“²³³ Ve vlivné lékařské příručce Rudolfa Ramma je uvedeno, že pro nevléčitelně nemocné a duševně choré je eutanazie tou nejmilosrdnější léčbou a povinností vůči *Volku*.²³⁴ Nacifikace lékařské profese byla klíčovým prvkem přechodu od sterilizačního programu k přímému masovému zabíjení.²³⁵

4.3. Sociální darwinismus

Mezi historiky můžeme nalézt několik pohledů na zdroj myšlení nacionálního socialismu. První by zastupoval Robert Jay Lifton: „*Nacistický plán nebyl obecně či*

^{229/} Michael H. KATER, *Doctors under Hitler*, The University North Carolina Press 1989, str. 12.

^{230/} *Ibidem*, str. 56 /Tabulka 2.1 a 2.4, s. 242 a 245/.

^{231/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Academia, Praha 2009, str. 54.

^{232/} *Ibidem*, str. 54.

^{233/} Robert Jay LIFTON, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008, str. 55.

^{234/} *Ibidem*, str. 51f.

^{235/} *Ibidem*, str. 51.

sociálně darwinistický, ale opíral se o vidinu absolutního ovládnutí evolučního procesu a biologické budoucnosti lidstva.“²³⁶ R. J. Lifton používá termíny jako biomedicínské vize jako klíčové pro pochopení nacistického myšlení.

Do druhé skupiny patří autoři považující sociální darwinismus za zdroj nacistické ideologie. Zde je možné jmenovat Richarda J. Evanse: „V naprosto odlišné části německé společnosti se ve stejné době začaly prosazovat sociální darwinismus a eugenika hlásající, že k posílení německé rasy přispěje zřeknutí se tradiční křesťanské úcty k životu, což umožnilo přistoupit ke sterilizaci nebo dokonce i zabíjení slabých a tělesně postižených osob, zločinců a duševně nemocných.“²³⁷ Dalším, považujícím sociální darwinismus za významnou složku myšlení nacionálního socialismu, je Richard M. Lerner, který však používá termín „biologický determinismus“ pro popis neredukovatelné podstaty nacistického uvažování.²³⁸

Následovně badatelé konstatují různou míru dezinterpretace biologie jako vědy. Sem spadá teze Roberta Proctora: „Je důležité uvědomit si, že sociální darwinismus nebyl důsledkem žádného přímočarého uplatňování vědeckých poznatků na společnost. Jiní autoři nahlíželi na význam Darwinova poselství zcela rozdílně... V Darwinovi prostě každý nacházel to, co chtěl.“²³⁹

Třetí skupinou jsou autoři píšící přímo o darwinismu jako o zdroji nacionálního socialismu. Příkladem je Richard Overy, tvrdící, že: „V Německu Darwin triumfoval. Debata se tam přikláněla k názoru, že jsou vlastnosti zděděné a že silné a zdatné rasy lze dosáhnout pouze přirozeným výběrem... Mnoho německých vědců a sociálních pracovníků předpokládalo, že dlouhodobá tendence obecně směřuje k degeneraci rasového plemene, nebude-li – řečeno slovy Hitlerova příznivce Fritze Lenze – dána přednost při rozmnožování, silným a tělesně schopným. Je příznačné, že Hitler s touto vědeckou koncepcí bezvýhradně souhlasil. Darwinismus odpovídal jeho premise, že celý život je zápas a že život upřednostňuje nejzdatnější. Mein Kampf se hemží narážkami na dědičnost a vnitřní přírodu jako hlavní determinanty lidské evoluce. Pro Hitlera byl jediným legitimním státem ten, který podporuje svůj nejkvalitnější rasový archetyp: Politika je dnes úplně slepá bez biologického základu a biologických cílů.“²⁴⁰

^{236/} *Ibidem*, str. 36.

^{237/} Richard J. EVANS, *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009, str. 18.

^{238/} Richard M. LERNER, *Final solutions: biology, prejudice, and genocide*, The Pennsylvania State University Press 1992, str. 16, 17, 22f.

^{239/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 23.

^{240/} Richard OVERY, *Diktátoři – Hitlerovo Německo a Stalinovo Rusko*, Praha 2006, str. 219.

Z hlediska historických faktů nacisté nepřijali jednoznačný názor, pokud šlo o původ člověka. Walter Gross, který vedl *Úřad pro rasovou politiku*, hájil naprostou svobodu vědeckého výzkumu v této otázce.²⁴¹ Historickým faktem samozřejmě zůstává, že někteří nacisté chápali své počínání jako nahrazení přírodního výběru. Nacista Otto Reche, antropolog a profesor na univerzitě v Kladsku, to vyjádřil slovy, že přirozený výběr musí být nahrazen umělým výběrem.²⁴² Dále je možné připomenout výše zmíněný citát člena nacistické strany Konráda Lorenze. Historik Richard W. Burkhardt píše: „Lorenz published in 1940 two papers that are particularly noteworthy as examples of his efforts to highlight the ideological value of his research. One of these entitled ‚Domestication-Caused Distruptions of Species-Specific Behavior‘, was an eighty-page, extended version of the adress he gave in Bayreuth in 1938. It appeared in the *Journal for Applied Psychology and Charakter Study (Zeitschrift für angewandte Psychologie und Charakterkunde)*. The second paper, ‚Systematics nad Evolutionary Theory in Teaching‘ appeared in the *Biologist (Der Biologie)*, the Reich’s official journal for biology teachers. Here Lorenz argued that evolutionary theory and Nazi race hygiēna concerns were mutually compatible.“²⁴³ Biolog a etolog Oskar Heinroth pak upozornil Konráda Lorenze na práci biologa Ferdinanda Rossnera, který právě psal z nacistických pozic útok na kritiky evoluce. Lorenz odpovídá Heinrothovi takto: „It was entirely new to me, that there are opponents of evolution in the Third Reich! Why then racial care (*Rassenpflege*)? To me it is totally incomprehensible, how one can be a Nazi and an oponent of evolution at the same time.“²⁴⁴ Ferdinand Rossner pravidelně přispíval do časopisu *Der Biologie* a byl vedoucím jedné ze čtyř pracovních skupin tvořících *Reichsbund für Biologie*, oficiální zastřešující orgán pro všechny biology ve Třetí říši.²⁴⁵ Ferdinand Rossner označil nacistickou doktrínu krve a rasy za třetí kopernikovský čin, přičemž prvním byly kopernikovská teorie, odstraňující Zemi ze středu vesmíru a druhým byla evoluční teorie, která sesadila z trůnu lidský druh.²⁴⁶

^{241/} Ute DEICHMANN, *Biologists under Hitler*, Cambridge 1996, str. 270.

^{242/} Boria SAX, *Zvířata ve Třetí říši*, Praha 2003, str. 121.

^{243/} Richard W. BURKHARDT Jr., *Patterns of Behavior: Konrad Lorenz, Niko Tinbergen, and the Founding of Ethology*, The University of Chicago Press 2005, str. 250.

^{244/} *Ibidem*, str. 255.

^{245/} *Ibidem*, str. 255f.

^{246/} Boria SAX, *Zvířata ve Třetí říši*, Praha 2003, str. 47.

4.4. Kontinuita

Kontinuita mezi biologií, genetikou a lékařstvím v období Výmarské republiky, Třetí říše a poválečného Německa je profesní, personální a institucionální. Lékaři, biologové, kteří mnohdy začínali svoje kariéry v době Výmarské republiky nebo před ní, pokračovali v universitní a profesní kariéře za nacismu, kde otevřeně sloužili režimu a pokračovali ve svém profesním akademickém životě nepřerušeno i po válce. Příkladem mohou být Heinrich Gross, Fritz Lenz, Konrád Lorenz, Eugen Fischer, Otmar von Verschuer, Günther Just, Egon von Eickstedt. Historik Robert Proctor píše: „*Celá řada německých rasových hygieniků po válce pokračovala v kariéře v oboru lidské genetiky... Explicitní zmínky o nacismu z těchto děl sice zmizely, ale mnohá témata výzkumu zůstala nezměněná.*“²⁴⁷ Otmar von Verschuer, nástupce Eugena Fischera na místě ředitele *Institutu císaře Viléma* a školitel Josefa Mengeleho, se po válce stal profesorem lidské genetiky na univerzitě v Münsteru. Fritz Lenz se po válce stal profesorem lidské genetiky na univerzitě v Göttingen. Eugen Fischer odešel do penze v roce 1942, po válce nerušeně redigoval vědecké časopisy a přednášel o antropologii. Günther Just byl jmenován profesorem lidské genetiky v Tübingen a ředitelem tamního *Antropologického ústavu*. Wolfgang Lehmann, profesor rasové biologie na univerzitě ve Strassburgu v roce 1943, se stal v roce 1948 členem katedry lidské genetiky v Kielu. Werner Catel, lékař osobně odpovědný za smrt mentálně postižených dětí v programu eutanazie, se po válce stal profesorem pediatrie a ředitelem dětské kliniky na univerzitě v Kielu. Na téma eutanazie publikoval až do konce 70. let. V roce 1979 spoluredigoval knihu, která měla sloužit jako učebnice pro zdravotní sestry na dětských odděleních.²⁴⁸ Heinrich Gross, jeden z poválečných prominentních německých lékařů, uveřejnil po válce řadu seriózních výzkumných prací, k nimž mu posloužila sbírka mozků z odborného dětského oddělení Am Spiegelgrund.²⁴⁹ Dílu Konráda Lorenze se v historické perspektivě věnoval Richard Lerner, který došel k tomuto závěru: „*The continuity between Lorenz's Nazi-era and post-Nazi theoretical positions is strong.*“²⁵⁰

^{247/} Robert N. PROCTOR, *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, str. 338.

^{248/} *Ibidem*, str. 329.

^{249/} Hans-Henning SCHARSACH, *Lékaři a nacismus*, Praha 2001, str. 88f.

^{250/} Richard M. LERNER, *Final solutions: biology, prejudice, and genocide*, The Pennsylvania State University Press 1992, str. 52.

5. ZÁVĚR

Po sterilizaci mentálně a psychicky nemocných, dochází k programu provedení „milosrdné“ smrti, přičemž metody zabíjení - včetně plynové komory, injekcí a smrti vyhladověním - jsou posléze jako „úspěšné“ využity v programu „konečného řešení židovské“ a „cikánské otázky“ a dále při „odstraňování“ slovanského obyvatelstva, sovětských válečných zajatců, osob považovaných za asociální, práce neschopné a osob s tuberkulózním onemocněním. Nacisté se ve svém myšlení a konání museli vypořádat s demokracií, osvícenstvím a křesťanstvím. Státem nucená sterilizace, eutanazie a další vraždění jednaly jak proti filosofickým humanitním ideálům osvícenství, tak proti teologickým formulacím o právu každého na život. Myšlenka eutanazie, eugeniky, sterilizace, myšlenkový aparát, „pojmy“ jako *Lebensworten Lebens* se v Německu začínají rozvíjet v prostředí vysokých škol a vědeckých pracovišť, za jejich neutrality a faktičnosti a v podmínkách demokratického zřízení Výmarské republiky.

6. PRAMENY A LITERATURA

Jako primární byly použity: dokumenty z lékařského procesu v Norimberku: *United States of America v Karl Brandt et al.*, M 887, roll 17, November 21, 1946-August 20, 1947.

Odkaz: http://www.profit-over-life.org/rolls_887.php?roll=17 Základním zdrojem je zde: *Profit Over Life – The Authentic Records from the Nuremberg Tribunal Against the Oil and Drug Kartel* <http://www.profit-over-life.org/guide/index.html> (8.3. 2013)

Dále traktát: Karl BINDING, Alfred HOCHÉ, *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens*, Leipzig 1920

Odkaz: <http://www.staff.uni-marburg.de/~rohrmann/Literatur/binding.html> Základním zdrojem je zde: Philipps-Universität Marburg – *Institut für Erziehungswissenschaft* http://www.uni-marburg.de/fb21/erzwiss/personal/prof/rohrmann_hp/historischelit (8.3. 2013)

Nazi conspiracy and aggression, Washington 1946, vol. I. - VIII.

Dokumenty tzv. „Červené složky“ Norimberského procesu jsou volně dostupné na odkazu:

http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/NT_Nazi-conspiracy.html (8. 3. 2013)

Acta Apostolicae Sedis – Commentarium Officiale, Acta PII PPXI, 10. aprilis 1937, Ser II, v. IV

Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek 3: 1935-1939*, Praha 2009

Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek 4: 1940-1942*, Praha 2010

Joseph GOEBBELS, *Deníky, svazek 5: 1943-1945*, Praha 2010

Adolf HITLER, *Mein Kampf*, München 1943

Henry PICKER, *Hitlerovy rozhovory u kulatého stolu*, Frýdek-Místek 2005

Sekundární literatura

ALY Götz, „Konečné řešení“ – Přesun národů a vyhlazení evropských Židů, Praha 2006

BAUER Jehuda, *Úvahy o holocaustu*, Praha 2009

BESIER Gerhard, *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, Brno 2008

BURKHARDT Claudia, *Euthanasie – „Vernichtung Lebensunwerten Lebens“ im Spiegel der Diskussionen zwischen Juristen und Medizern*, Institut für Geschichte der Medizin, Mainz 1981

BURKHARDT Jr. Richard W., *Patterns of Behavior: Konrad Lorenz, Niko Tinbergen, and the Founding of Ethology*, The University of Chicago Press 2005

BURLEIGH Michael, WIPPERMANN Wolfgang, *Rasistický stát: Německo 1933-1945*, Praha 2010

CESARANI David, *Eichmann*, Praha 2008

CORNWELL John, *Hitlerovi vědci*, Praha 2005

ČELOVSKÝ Boris, *So oder so – řešení české otázky podle německých dokumentů 1933 – 1945*, Ostrava 1995

DEICHMANN Ute, *Biologists under Hitler*, Cambridge 1996

DWORKOVÁ Debórek, PELT Robert Jan van, *Osvětím 1270 až současnost*, Praha 2006

EVANS Richard J., *Třetí říše u moci*, Praha - Plzeň 2009

GELLATELY Robert, *Kdo podporoval Hitlera*, Praha 2003

GERLACH Christian, *The Wannsee Conference, the Fate of German Jews, and Hitler's Decision in Principle to Exterminace All European Jews*, in *The Journal of Modern History* 70, Chicago 1998

GODMAN Peter, *Vatikán a Hitler - tajné archivy*, Příbram 2008

HAJN Václav, *Der Ahnenpass – prověrka rasové čistoty*, in sborník *Dějiny, rasa a kultura*, Plzeň 2005

HALE Christopher, *Hitlerovi zahraniční katani*, Ostrava 2012

HINZ Berthold, *Art in the Third Reich*, New York 1979

HUSSON Edouard, *Heydrich – konečné řešení židovské otázky*, Ostrava 2009

KATER Michael H., *Doctors under Hitler*, The University North Carolina Press 1989

KLEE Ernst, „Euthanasie“ im NS-Staat – Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens“, Frankfurt 1985

KOONZOVÁ Claudia, *Svědomy nacizmu*, Praha 2009

LERNER Richard M., *Final solutions: biology, prejudice, and genocide*, The Pennsylvania State

University Press 1992

LIFTON Robert Jay, *Nacističtí lékaři – Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*, Praha 2008

MCGOWAN Lee, *Radikální pravice v Německu*, Praha 2004

OSTERLOH Jörg, *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938 – 1945*, Praha 2010

OVERY Richard, *Diktátoři – Hitlerovo Německo a Stalinovo Rusko*, Praha 2006

POPRZECZNY Joseph, *Hitlerův kat na Východě – Odilo Globocnik*, Praha 2009

PROCTOR Robert N., *Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu*, Praha 2009

REES Laurence, *Osvětim – Nacisté a „konečné řešení“*, Praha 2005

ROSEMAN Mark, *Setkání ve vile u jezera*, Praha 2003

RYBACK Timothy W., *Hitlerova soukromá knihovna*, Praha 2010

SAX Boria, *Zvířata ve Třetí říši*, Praha 2003

SEEMAN Richard, *Cesta do Wannsee*, Středokluky 2008

SCHARSACH Hans-Henning, *Lékaři a nacismus*, Praha 2001

SCHMUHL Hans-Walter, *Rassenhygiene, Nationalsozialismus, Euthanasie*, Göttingen 1992

SKŘEJPKOVÁ Petra, SOUKUP Ladislav, *Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy první poloviny 20. století*, Praha 2011

SPITZOVÁ Vivien, *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009

WEGNER Gregory P., *Anti-semitism and schooling under the Third Reich*, New York and London 2002

WISTRICH Robert S., *Hitler a holocaust*, Praha 2008

Za obzor totalitarismu, Michael GEYER, Sheila FITZPATRICKOVÁ edit., Praha 2012

Vděčností je autor hluboce zavázán ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi, PhDr. Jiřímu Kotykoví PhD., PhDr. Jiřímu Královi PhD., Filipu Grygarovi PhD. Nejenom za pročtení, korekturu a formální a obsahové připomínky ke všem verzím vznikající studie. Především za vstřícnost a povzbuzení při zpracování nelehkého tématu. Veškeré věcné a formální chyby jsou na straně autora.

SUMMARY

ANGL.NÁZEV

JAN ROKYTA